

**IZVJEŠTAJ O EVALUACIJI
LOKALNE RAZVOJNE STRATEGIJE
LOKALNE AKCIJSKE GRUPE „VINODOL“
2014. – 2020.**

Bribir, prosinac 2020.

Sadržaj

1. UVOD	3
2. POZADINA	4
2.1. PROGRAM RURALNOG RAZVOJA RH 2014.-2020.	4
2.2. MJERA 19 – LEADER (CLLD)	4
2.3. LOKALNA AKCIJSKA GRUPA “VINODOL” I LRS 2014.-2020.	5
3. METODOLOGIJA EVALUACIJE	6
3.1. OBRAZLOŽENJE KORIŠTENIH METODA EVALUACIJE	6
3.2. IZVORI PODATAKA	7
3.3. OGRANIČENJA METODOLOŠKOG PRISTUPA	8
4. ANALIZA PODATAKA	10
4.1. PROVEDENI NATJEČAJI	10
4.2. UGOVORENI PROJEKTI	13
4.3. ISPLAĆENI PROJEKTI	13
5. POKAZATELJI PROVEDBE LRS	14
5.1. RAZDOBLJE PROVEDBE	14
5.2. ANALIZA IZLAZNIH POKAZATELJA	14
5.3. ANALIZA POKAZATELJA REZULTATA	17
5.4. ANALIZA POKAZATELJA UČINAKA	19
5.5. DOPRINOS HORIZONTALNIM CILJEVIMA	20
6. ODGOVORI NA EVALUACIJSKA PITANJA	21
6.1. ZAJEDNIČKA EVALUACIJSKA PITANJA (ZEP)	21
6.2. EVALUACIJSKA PITANJA VEZANA UZ CILJEVE LRS I OČEKIVANE UČINKE	26
6.3. SPOSOBNOSTI ANIMIRANJA LAG-a „VINODOL“	30
6.4. MEHANIZMI PROVEDBE LEADER-a/CLLD-a U OSIGURANJU PRIMJENE METODE LEADER	31
6.5. DODANA VRIJEDNOST LEADER-a/CLLD-a	35
7. ZAKLJUČAK	36
7.1. REZULTATI EVALUACIJE	36
7.2. NALAZI I PREPORUKE	39

1. UVOD

Svrha ovog Izvještaja je predstaviti rezultate provedenog postupka *mid-term* evaluacije, odnosno evaluacije u tijeku provedbe Lokalne razvojne strategije LAG-a „VINODOL“ 2014.-2020. (dalje u tekstu: LRS) i nastavno na rezultate definirati preporuke za daljnju provedbu, naročito praćenje provedbe.

Evaluacija je postupak donošenja prosudba o intervencijama u odnosu na njihove rezultate i učinke te potrebe koje se njima nastoje zadovoljiti. U evaluaciji se razmatra djelotvornost, učinkovitost, relevantnost i utjecaj intervencije.

Odgovornosti i obveza provedbe evaluacije u okviru Zajedničke poljoprivredne politike 2014.-2020. utvrđene su u članku 110. Uredbe (EU) br. 1306/2013. Obveza i odgovornost za monitoring i evaluaciju LEDAER-a definirana je člankom 34. stavkom 3. točkom (g) Uredbe (EU) br. 1303/2013. Predmetne odredbe ne propisuju obvezu provedbe evaluacije na LAG razini, no LAG mora provesti evaluaciju na način kako je to predviđeno u LRS.

Evaluacija predstavlja jednu od aktivnosti sustava za praćenje provedbe opisanog u Poglavlju 6. LRS LAG-a „VINODOL“. Osnovna svrha evaluacije dosadašnjih rezultata je poboljšanje kvalitete i provedbe LRS, ali i učinkovitosti rada LAG-a. Rezultati evaluacije i njezine preporuke trebaju pomoći LAG-u u donošenju odluka i općem poboljšanju iskorištenja resursa.

Odbor za praćenje (OP), kao tijelo LAG-a „VINODOL“ zaduženo za koordinaciju procesa evaluacije, započeo je s radom tijekom 2020. godine i njegova uloga u procesu evaluacije je sljedeća: praćenje napretka evaluacijskih aktivnosti u skladu s planom evaluacije, osiguravanje podataka i podrška u izradi izvještaja, kontrola kvalitete evaluacije, analiza nacrtu evaluacijskih izvješća, praćenje preporuka te pomoć u prezentaciji rezultata evaluacije.

Kroz ovu *mid-term* evaluaciju procijenila se provedba LRS analizom pokazatelja izlaza (ostvarenja), rezultata i učinka iz Priloga 11. LRS, a uzimajući u obzir relevantna evaluacijska pitanja. Nadalje, ocjenjivali su se direktni i indirektni učinci projekata u odnosu na žarišna područja, doprinosa LRS PRR i ciljevima ZPP, doprinos LRS LEADER specifičnim ciljevima te utjecaj LRS na horizontalne ciljeve kao što su okoliš, ublažavanje i prilagodba klimatskim promjenama i inovacije te korištenje sredstava horizontalnog prioriteta.

LAG „VINODOL“ je u dosadašnjem radu vodio brigu o redovnom prikupljanju podataka o svojim aktivnostima te o projektima, redovito popunjavajući i ažurirajući evidencijsku listu prijave projekata zaprimljenih na LAG natječaje. Predmetna evidencijska lista predstavljala je vrlo koristan alat za potrebne analize unutar ove evaluacije.

Kao izvor informacija i podataka za potrebe evaluacije korišteni su: LRS, evidencijska lista kao baza podataka, interni dokumenti, zapisnici rada tijela LAG-a i OO-a, GIR-ovi, ispunjeni upitnici korisnika i članova LAG-a.

Cilj ove *mid-term* evaluacije je izrada preporuka za drugi, završni dio ovog programskog razdoblja, ali i preporuka za pripremu nove LRS za programsko razdoblje 2021.-2027.

Rezultati i preporuke evaluacije trebaju koristiti LAG-u „VINODOL“ za bolje upravljanje provedbom LRS, kvalitetnije donošenje odluka te poboljšavanje učinkovitosti i korisnosti.

2. POZADINA

2.1. PROGRAM RURALNOG RAZVOJA RH 2014.-2020.

U programskom razdoblju 2014.-2020. RH su dostupna EU sredstva za sufinanciranje projekta iz područja poljoprivrede i ruralnog razvoja putem Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj sa gotovo 2,4 milijarde EUR.

Za korištenje raspoloživih sredstava RH je izradila Program ruralnog razvoja 2014.-2020. te započela s njegovom provedbom raspisivanjem prvih natječaja krajem 2014. godine. Programom je definirano 18 mjera koje imaju za cilj povećanje konkurentnosti hrvatske poljoprivrede, šumarstva i prerađivačke industrije, ali i unaprjeđenja životnih i radnih uvjeta u ruralnim područjima. Programom upravlja Ministarstvo poljoprivrede, a provodi ga Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju.

Do 30.09.2020. godine iz Programa ruralnog razvoja ugovoreno je 229.149 projekata ukupnog iznosa 15.587.553.300,59 kn, za koje je isplaćeno 10.665.473.042,84 kn.

2.2. MJERA 19 – LEADER (CLLD)

LEADER je mehanizam provedbe mjera politike ruralnog razvoja Europske unije, a temelji se na realizaciji lokalnih razvojnih strategija kojima upravljaju lokalne akcijske grupe (LAG-ovi).

LEADER je pristup „odozdo prema gore“, zamišljen da doprinese razvoju na lokalnoj razini, kao i cjelokupnom razvoju određenog područja. Proces provedbe LEADER pristupa u Hrvatskoj službeno je započeo u listopadu 2008. godine, u okviru PHARE projekta te se nastavio kroz IPARD program. Tek provedbom Mjere 19. u okviru PRR i odobravanjem lokalnih razvojnih strategija za razdoblje 2014.-2020. od strane Ministarstva poljoprivrede i APPRRR stvoreni su preduvjeti za cjelovitu primjenu lokalnih razvojnih strategija, koja uključuje i financiranje projekata krajnjih korisnika s područja LAG-a.

Provedba Mjere 19. „Potpora lokalnom razvoju u okviru inicijative LEADER (CLLD – lokalni razvoj pod vodstvom zajednice)“ započela je tipom operacije 19.1.1. (potpora pripremi LRS-a) izvršena je u cijelosti 2016. godini, a financirana je izrada 50 lokalnih razvojnih strategija LAG-ova u iznosu od 17.084.784,13 kn.

Na natječaju za provedbu tipa operacije 19.2.1. (odabir lokalnih razvojnih strategija LAG-ova) odobrena su 54 LAG-a, s ukupnim iznosom dodijeljene potpore od 352.835.768,16 kn.

U okviru spomenute operacije do 30.09.2020. godine isplaćeno je 62.041.188,03 kn.

Za podmjeru 19.3., koja se odnosi na projekte suradnje ugovoreno je 20.623.937,65 kn, a do 30.09.2020. godine isplaćeno je 1.483.850,19 kn. Udio troškova za projekte suradnje je svega 5% od raspoloživih sredstava za svaki LAG. S obzirom da su sredstva relativno mala i ograničena u kategorijama troška, tim sredstvima LAG-ovi prvenstveno planiraju organizirati međuteritorijalne projekte suradnje u cilju razmjene iskustava te provedbe različitih istraživanja i izradu strateških dokumenata.

Putem tipa operacije 19.4.1. LAG-ovi imaju na raspolaganju sredstva za vlastito djelovanje, tekuće troškove LAG-a i animaciju. Za predmetni tip operacije ugovoreno je 92.573.226,62 kn, a do 30.09.2020. godine isplaćeno je 67.413.042,21 kn.

2.3. LOKALNA AKCIJSKA GRUPA „VINODOL“ I LRS 2014.-2020.

LAG „VINODOL“ je osnovan 2012. godine od strane tri jedinice lokalne samouprave (Grad Crikvenica, Grad Novi Vinodolski i Vinodolska općina), lokalnih javnih ustanova, predstavnika lokalnog poslovnog sektora i civilnog sektora. 2015. godine u LAG su pristupile nove članice (jedinice lokalne samouprave): Grad Bakar, Grad Kraljevica, Općina Čavle i Općina Kostrena. Danas LAG obuhvaća područje 7 jedinica lokalne samouprave i prostire se na površini od 683 km², gdje živi 44 109 stanovnika. Sjedište LAG-a „VINODOL“ nalazi se u Bribiru.

Tijekom 2013. i 2014. godine LAG je za svoj rad uspješno koristio sredstva IPARD programa, a u okviru Mjere 19 PRR ugovorio je 8.066.322,18 HRK za provedbu Lokalne razvojne strategije LAG-a „VINODOL“, potpisivanjem Ugovora o dodjeli sredstava sa APPRRR 22.02.2017. godine.

Lokalna razvojna strategija 2014.-2020. temeljni je razvojno strateški dokument LAG-a „VINODOL“ putem kojeg raspisuje LAG natječaje za mjere navedene u LRS, a namijenjene nositeljima projekata sa područja LAG-a.

Prvotna odobrena verzija LRS LAG-a „VINODOL“ iz 2016. godine imala je sedam mjera, no izmjenom LRS krajem 2019. godine napravljena je prealokacija raspoloživih sredstava potpore za mjere u okviru podmjere 19.2. i broj mjera smanjen je na tri.

Zbog nedostatka interesa potencijalnih korisnika za Mjeru 1.1.2. Povećanje konkurentnosti prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda putem LAG natječaja, donesena je odluka da se spomenuta mjera neće provoditi. Dodatno, odustalo se od provedbe obje mjere iz Prioriteta 2.1. Razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti na području LAG-a, prvenstveno zbog nemogućnosti zadovoljavanja pojedinih kriterija prihvatljivosti u međuvremenu postavljenih na nacionalnoj razini, a koje potencijalni korisnici s područja LAG-a „VINODOL“ nisu mogli zadovoljiti. Također, LAG „VINODOL“ nije mogao provoditi mjeru 2.2.1. Neproduktivna ulaganja vezana uz očuvanje okoliša iz Prioriteta 2.2. Očuvanje i zaštita okoliša, krajolika i prirodnog naslijeđa, jer na nacionalnom nivou u trenutku izmjena LRS natječaj za tip operacije 4.4.1. nije proveden (dva puta je bio raspisan, pa poništen).

Posljedično, Cilj 2. Razvoj područja temeljen na prirodnoj, tradicijskoj i povijesnoj baštini neće se ostvariti, što direktno utječe na uspješnost provedbe LRS. Inicijalno postavljeni pokazatelji morali su se izmijeniti, odnosno prilagoditi novim okolnostima.

Bez obzira na prethodno navedeno, LAG „VINODOL“ je odlučio da u izmijenjenoj verziji LRS iz 2019. godine neće mijenjati razvojnu viziju, jer preostale mjere mogu indirektno doprinosti Cilju 2, odnosno definiranoj viziji.

U prosincu 2019. godine Skupština LAG-a je potvrdila izmjenu LRS, a Odluka o odobrenju izmjena od strane APPRRR donesena je 28.02.2020. godine.

LAG „VINODOL“ je u razdoblju od 2018.-2020. godine uspješno proveo četiri LAG natječaja, a u tijeku je provedba petog, na kojem se planiraju utrošiti preostala sredstva za provedbu LRS namijenjena korisnicima s područja LAG-a.

3. METODOLOGIJA EVALUACIJE

3.1. OBRAZLOŽENJE KORIŠTENIH METODA EVALUACIJE

Svrha sustava za praćenje i evaluaciju je prezentirati postignuća provedbe LRS i procijeniti utjecaj, učinkovitost, djelotvornost i relevantnost poduzetih intervencija na području koje pokriva LAG „VINODOL“.

Prilikom izrade LRS, u svrhu praćenja provedbe, u Prilogu 11. za svaku pojedinu mjeru LRS definirani su izlazni pokazatelji (pokazatelji ostvarenja). Očekivani rezultati zadani su na razini prioriteta, a učinci na razini cijele LRS. Pokazatelji su temeljeni na ciljevima LRS u skladu s potrebama područja i logikom intervencije LRS. Dosljednost logike intervencije LRS, provjerena je tijekom ove evaluacije.

Općenito, pokazatelj je alat kojim se mjeri postizanje cilja, postignuti *output* ili učinak, a informacije koje pruža pokazatelj su podaci koji se koriste za mjerenje činjenica ili mišljenja.

U odabiru učinkovite evaluacijske metode treba voditi računa hoće li ona omogućiti povezivanje ostvarenja, rezultata i učinaka sa ciljevima LRS te uspostavljanje dosljedne uzročno-posljedične veze.

Prilikom provedbe ove evaluacije uspoređivale su se i analizirale vrijednosti pokazatelja i rezultata utvrđene u LRS sa rezultatima dosad provedenih LAG natječaja, ali i drugim aktivnostima koje LAG provodi na svojem području.

Pojedine metodološke nesukladnosti u praćenju pokazatelja provedbe, uočene prilikom izrade ovog Izvješća trebaju se ispraviti u procedurama LAG-a te u izmjenama i dopunama LRS (ukoliko će biti moguće) i o njima svakako treba voditi računa prilikom izrade LRS za novo programsko razdoblje.

Kvantitativni podaci

Podaci o praćenju (izlazni pokazatelji i pokazatelji rezultata) analizirani su iz podatkovnih elemenata koje je, na razini projekta, LAG „VINODOL“ prikupljao u svojoj bazi podataka (Evidencijskoj listi projekata). Prikupljeni podaci odnose se na opće i specifične informacije o nositelju projekta, informacije vezane uz sam projekt te rezultate provedbe koje je sam nositelj projekta naveo u prijavi na LAG natječaj. Tako se primjerice novo-otvorena radna mjesta u ovoj evaluaciji u sredini provedbenog razdoblja mogu zabilježiti samo temeljem izjava nositelja projekta, dok će se točan broj stvorenih radnih mjesta (uključujući identifikaciju po spolu, kako to traži Europska komisija) moći analizirati u ex-post evaluaciji, odnosno kada svi projekti budu provedeni i podneseni zahtjevi za isplatu.

U evidencijskoj listi projekata, prilikom kontrole usklađenosti projekta s LRS, LAG je za svaki projekt upisivao žarišno područje kojemu projekt primarno doprinosi, kao i mogući doprinos projekta drugim žarišnim područjima. To su informacije o praćenju koje omogućuju uspostavu poveznica između postignuća LEADER pristupa i praćenja PRR-a, a omogućile su definiranje zajedničkih evaluacijskih pitanja prema žarišnim područjima u poglavlju 6. ovog Izvješća, na način kako je navedeno u Uredbi (EU) br. 1305/2013, članak 5.

Svi podaci iz Evidencijske liste projekata predstavljali su početnu točku za evaluacijske aktivnosti radi ocjene provedbe LRS. Pripremne aktivnosti obuhvaćale su i prikupljanje

podataka iz različitih izvještaja LAG-a, odnosno analizu i sintezu postojećih evidencija i izvještaja o provedbi LRS.

Kvalitativni podaci

Osim kvantitativnih podataka, za potrebe evaluacije, dodatne kvalitativne informacije prikupljene su putem dva obrasca upitnika (anketa): za korisnike sredstava i članove LAG-a.

Upitnici su bili anonimni, čime se osigurala objektivnost, a provedeni su putem *google obrasca*. Upitnike je ispunilo 30 nositelja projekata (od ukupno 32) i 44 člana LAG-a (od ukupno 60), što je rezultiralo jako reprezentativnim uzorkom za analiziranje i ocjenjivanje.

Uključivanje korisnika i članova LAG-a u postupak evaluacije jača lokalno razvojno partnerstvo i povjerenje unutar LAG-a, a ovako visok postotak odgovora dokazuje da lokalna zajednica želi aktivno sudjelovati u aktivnostima LAG-a.

Dodatno, sudjelovanje cijelog lokalnog razvojnog partnerstva u postupcima evaluacije je važno radi stjecanja novih znanja i vještina, ali i praktičnog uvida u sustav praćenja i evaluacije provedbe LRS.

Tijekom provedbe postupka evaluacije zaposlenici ureda LAG-a i Odbor za praćenje održavali su sastanke s naglaskom na probleme uočene u provedbi LRS te prijedlozima za poboljšanje provedbe.

Kvalitativne podatke i participativne metode naročito je važno upotrebljavati u ocjeni rezultata i učinaka LAG-ovih aktivnosti animiranja i izgradnje kapaciteta.

U evaluaciji se kvalitativne metode upotrebljavaju i svaki put kada kvantitativni podaci nisu dostupni ili ih je teško prikupiti.

3.2. IZVORI PODATAKA

Prilikom procesa evaluacije te za izradu Izvještaja o evaluaciji korišteni su sljedeći dokumenti:

- Evidencijska lista prijave projekata
- Tablica „Održani sastanci u svrhu animacije po godinama“
- Animacijske aktivnosti 2017.-2020.
- Zapisnik sa 1. sjednice UO u 2019. godini
- Zapisnik sa 2. sjednice UO u 2019. godini
- Zapisnik sa 3. sjednice UO u 2019. godini
- Zapisnik sa 4. sjednice UO u 2019. godini
- Zapisnik sa 5. sjednice UO u 2019. godini
- Zapisnik sa 1. sjednice UO u 2020. godini
- Zapisnik sa 2. sjednice UO u 2020. godini
- Zapisnik sa 3. sjednice UO u 2020. godini
- Zapisnik sa 4. sjednice UO u 2020. godini
- Godišnje izvješće o radu LAG-a za 2018. godinu
- Godišnje izvješće o radu LAG-a za 2019. godinu
- Izvješće o radu LAG-a „VINODOL“ u 2017. godini
- Izvješće o radu LAG-a „VINODOL“ u 2018. godini

- Izvješće o radu LAG-a „VINODOL“ u 2019. godini
- Izvješće o radu LAG-a „VINODOL“ u prošlom mandatu (2017. – 2020.)
- Ispunjeni upitnici od strane korisnika LAG-a
- Ispunjeni upitnici od strane članova LAG-a
- Poslovni planovi nositelja projekata iz Mjere 1.1.3.

3.3. OGRANIČENJA METODOLOŠKOG PRISTUPA

Resursi

Za provedbu bilo kakve vrste evaluacije potrebno je osigurati odgovarajuće ljudske i financijske resurse. Troškovi evaluacije, koja bi se temeljila na većem broju različitih evaluacijskih metoda bili bi dosta veliki, a uključivali bi i značajne ljudske kapacitete te zahtijevali duže vrijeme provedbe evaluacije.

Iako se troškovi evaluacije mogu financirati u okviru financijske alokacije za tekuće troškove rada LAG-a, LAG „VINODOL“ je, kao i većina drugih LAG-ova, utrošio sredstva za tekuće troškove, većinom na plaće zaposlenika ureda i stručno osposobljavanje. Problem predstavlja činjenica da su sredstva, koja su alocirana za provedbu Mjere 19 u RH, premala kako za provedbu projekata u okviru podmjere 19.2., tako i za tekuće troškove u okviru podmjere 19.4.

S druge strane, zaposlenici LAG-a, članovi Odbora za praćenje te ostali članovi LAG-a imaju druge redovite obveze i ako se bave zadaćama u postupku evaluacije, ne mogu istovremeno biti angažirani za druge aktivnosti u radu LAG-a ili izvršavati svoje profesionalne obveze.

Treći bitan resurs je vrijeme, a tijekom 2020. godine LAG „VINODOL“ je imao veliki broj aktivnosti i zadaća po pitanju provedbe natječaja i rada ureda, koje je dijelom otežala situacija s COVID 19.

Zbog vremenskog ograničenja (završetak *mid-term* evaluacije do kraja 2020. godine), nije primjerice provedena anketa u širim društvenim skupinama, koja bi omogućila ocjenu aktivnosti LAG-a od strane šireg kruga dionika s područja LAG-a.

Uzimajući u obzir sva prethodno navedena ograničenja resursa, Odbor za praćenje (koji je započeo s radom tijekom 2020. godine) maksimalno se angažirao na provedbi ove evaluacije bazirane na korištenju podataka iz postojećih evidencija LAG-a te rezultatima provedenih anketa među korisnicima i članstvom LAG-a.

Evaluacija u sredini programskog razdoblja

U LRS LAG-a „VINODOL“ predviđeno je da se *mid-term* evaluacija završi najkasnije do kraja 2020. godine. Svi pokazatelji definirani u Prilogu 11. LRS odnose na ukupnu ocjenu rezultata LRS koju u ovoj fazi, uvažavajući kašnjenje planirane provedbe LRS, nije moguće procijeniti. Naime, LAG još uvijek nije proveo sve planirane LAG natječaje, a većina odobrenih projekata je u ranoj fazi realizacije. Stoga se u ovoj fazi evaluacije neće moći izmjeriti svi pokazatelji niti konačno odgovoriti na sva evaluacijska pitanja.

Nadalje, očekivane učinke koji su opisni i mjerljivi tek nakon proteka određenog vremena provedbe (primjerice zadržavanja broja stanovnika područja), neće biti moguće vrednovati u okviru ovog Izvješća, nego će se isti vrednovati prilikom pripreme nove analize stanja područja, prilikom izrade LRS za sljedeće programsko razdoblje te će biti prezentirani u Izvještaju o ex-post evaluaciji.

Ono što ova *mid-term* evaluacija svakako treba pokazati jesu li pojedini pokazatelji definirani na način da omogućavaju jednostavno i svrsishodno praćenje te jesu li podaci iz evidencija i godišnjih izvješća u potpunosti usporedivi s pokazateljima i rezultatima u LRS i omogućavaju li odgovore na evaluacijska pitanja.

4. ANALIZA PODATAKA

4.1. PROVEDENI NATJEČAJI

1. LAG Natječaj – Mjera 1.1.3. Razvoj i održivost malih poljoprivrednih gospodarstava

LAG "VINODOL" objavio je dana 22.03.2018. godine prvi LAG Natječaj iz Lokalne razvojne strategije LAG-a "VINODOL" 2014.-2020. za provedbu Mjere 1.1.3. Razvoj i održivost malih poljoprivrednih gospodarstava, koja je usklađena sa tipom operacije 6.3.1. iz Programa ruralnog razvoja RH 2014.-2020.

Ukupni iznos raspoloživih sredstava bio je 1.005.102,00 HRK, a visina javne potpore po projektu iznosila je 111.678,00 HRK (15.000,00 EUR).

Prijave projekata su se zaprimale od 06.04. do 10.05.2018. godine, pristiglo je ukupno 9 prijava koje su uspješno prošle administrativnu kontrolu, ocjenjivanje projekata te su odabrane od strane Upravnog odbora LAG-a „VINODOL“ na 2. sjednici Upravnog odbora LAG-a „VINODOL“, održanoj 27.07.2018. godine u Bribiru. Za odabrane projekte izdane su Odluke o odabiru projekta.

U siječnju 2019. godine, svi prijavljeni projekti zaprimili su Odluke o dodjeli sredstava. Najviše projekata (četiri) je bilo s područja Vinodolske općine, po dva projekta s područja Novog Vinodolskog i Bakra te jedan projekt s područja Kraljevice.

Kao nositelji projekata prijavilo se osam OPG-a i jedna zadruga, svi mikro poduzeća, a nisu ekološki proizvođači. Samo jedan nositelj PG-a je mladi poljoprivrednik, a prema spolu dvije ženske osobe su nositelji PG-a, dok je preostalih sedam muškog spola. Četiri nositelja PG-a su visoke stručne spreme, a njih pet je srednje stručne spreme.

Od devet projekata, šest se odnosilo isključivo na sektor pčelarstva, a po jedan projekt na sljedeće sektore: pčelarstva i vinogradarstva, voćarstva i stočarstva. Šest projekata uključuje inovativnost, a dva projekta se provode na području Natura 2000. Svi projekti doprinose zaštiti okoliša, ne generiraju zapošljavanje, a doprinose ciljevima LRS.

Aktivnosti svih projekata odnose se na modernizaciju i unapređenje procesa rada i poslovanja, dok pet projekata ujedno uključuje aktivnosti povećanja proizvodnog kapaciteta iskazanog kroz povećanje ukupnog standardnog ekonomskog rezultata.

Svi projekti primarno doprinose žarišnom području 2A, sedam projekata sekundarno doprinose žarišnom području 3A, od čega dva projekta ujedno doprinose žarišnom području 2B.

2. LAG Natječaj – Mjera 3.1.1. Pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo

LAG "VINODOL" objavio je dana 15.01.2019. godine drugi LAG Natječaj iz Lokalne razvojne strategije LAG-a "VINODOL" 2014.-2020. za provedbu Mjere 3.1.1. Pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, koja je usklađena sa tipom operacije 7.4.1. iz Programa ruralnog razvoja RH 2014.-2020.

Ukupni iznos raspoloživih sredstava iznosio je 1.708.436,28 HRK.

Na navedeni natječaj prijave su se zaprimale od 15.02. do 29.03.2019. godine, pristiglo je ukupno 7 prijava, koje su uspješno prošle administrativnu kontrolu, ocjenjivanje projekata te su odabrane od strane Upravnog odbora LAG-a „VINODOL“ na 2. sjednici Upravnog odbora LAG-a „VINODOL“, koja se održala 26.07.2019. godine u Bribiru. Za odabrane projekte izdane su Odluke o odabiru projekta.

Tijekom 2020. godine svi prijavljeni projekti zaprimili su pozitivne Odluke o rezultatu administrativne kontrole.

Svaka JLS je prijavila jedan projekt, od čega se pet projekata odnosilo na ulaganja u dječja igrališta, jedan projekt na izgradnju i opremanje pješačke staze, a jedan projekt na izgradnju i opremanje tržnice. Svi projekti ocijenjeni su kao inovativni, a samo projekt izgradnje i opremanja tržnice generira zapošljavanje jedne osobe. Odobreni projekti doprinose ciljevima LRS.

Prema informacijama nositelja projekta, broj stanovnika koji imaju koristi od pruženih usluga/infrastrukture iznosi 6.422.

Svi projekti primarno doprinose žarišnom području 6B, a sekundarnog doprinosa nema.

3. LAG Natječaj – Mjera 1.1.1. Povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje

LAG „VINODOL“ objavio je dana 21.10.2019. godine treći LAG Natječaj iz Lokalne razvojne strategije LAG-a „VINODOL“ 2014.-2020. za provedbu Mjere 1.1.1. Povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje, koja je usklađena sa tipom operacije 4.1.1. iz Programa ruralnog razvoja RH 2014.-2020.

Ukupno raspoloživa sredstva iznosila su 511.285,46 HRK.

Na navedeni natječaj prijave su se zaprimale od 04.11. do 04.12.2019. godine, pristigla je jedna prijava, koja je uspješno prošla administrativnu kontrolu, ocjenjivanje projekata te je odabrana od strane Upravnog odbora LAG-a „VINODOL“ na 1. sjednici Upravnog odbora LAG-a „VINODOL“ održanoj 21.02.2020. godine u Bribiru.

Za odabrani projekt izdana je Odluka o odabiru projekta.

U rujnu 2020. godine prijavljeni projekt zaprimio je pozitivnu Odluku o rezultatu administrativne kontrole od strane APPRRR.

Tvrtka sa područja Novog Vinodolskog nije ekološki proizvođač, a nositelj poljoprivrednog gospodarstva je ženska osoba, srednje stručne spreme te nije mladi poljoprivrednik. Projekt se odnosi na ulaganje u poljoprivrednu mehanizaciju i opremu u sektoru vinogradarstva, nije inovativan, ne provodi se na području Nature 2000, a doprinosi zaštiti okoliša. Projekt ne generira zapošljavanje, a doprinosi ciljevima LRS.

Projekt se odnosi na modernizaciju i unapređenje procesa rada i poslovanja, ima direktan doprinos žarišnom području 2A, a sekundarno doprinosi žarišnim područjima 4C, 5B i 5D.

4. LAG Natječaj – Mjera 1.1.3. Razvoj i održivost malih poljoprivrednih gospodarstava

LAG „VINODOL“ objavio je dana 21.02.2020. godine četvrti LAG Natječaj iz Lokalne razvojne strategije LAG-a „VINODOL“ 2014.-2020. za provedbu Mjere 1.1.3. Razvoj i održivost malih

poljoprivrednih gospodarstava, koja je usklađena sa tipom operacije 6.3.1. iz Programa ruralnog razvoja RH 2014.-2020.

Ukupni iznos raspoloživih sredstava bio je 1.674.517,50 HRK, a visina javne potpore po projektu iznosila je 111.634,50 HRK (15.000,00 EUR).

Na navedeni natječaj prijave su se zaprimale od 06.03. do 06.05.2020.godine, pristiglo je ukupno 15 prijava, koje su uspješno prošle administrativnu kontrolu, ocjenjivanje projekata te su odabrane od strane Upravnog odbora LAG-a „VINODOL“ na 3. sjednici Upravnog odbora LAG-a „VINODOL“ održanoj 29.07.2020. godine u Bribiru.

Za svih 15 odabranih projekata izdane su 03.12.2020. godine Odluke o dodjeli sredstava od strane APPRRR.

Četiri projekta provode se na području Bakra, po tri projekta provode se na području Vinodolske općine, Novog Vinodolskog i Crikvenice, a dva projekta na području Općine Čavle.

Prema organizacijskom obliku 13 nositelja projekata su OPG-i, a dva nositelja projekata su zadruge, svi su mikro poduzeća i nisu ekološki proizvođači. Sedam nositelja PG-a su mladi poljoprivrednici, a svega tri nositelja PG-a je ženskog spola. Što se tiče stručne spreme, šest nositelja PG-a je visoke stručne spreme, osam ima srednju stručnu spremu, dok jedan ima završenu osnovnu školu.

Najviše projekata (11) vezano je uz sektora pčelarstva, dok se po jedan projekt odnosi na sljedeće sektore: sektor pčelarstva i maslinarstva; sektor stočarstva; sektor vinogradarstva; sektor voćarstva i pčelarstva.

Aktivnosti koje se provode u svim projektima odnose se na modernizaciju i unapređenje procesa rada i poslovanja, a dodatne aktivnosti kod 14 projekata ujedno se odnose na povećanje proizvodnog kapaciteta iskazanog kroz povećanje ukupnog standardnog ekonomskog rezultata.

13 projekata uključuje inovativnost, jednako kao i doprinos zaštiti okoliša. Dva projekta provode se na području Natura 2000. Samo jedan projekt generira zapošljavanje (tri osobe), a svi projekti doprinose ciljevima LRS.

Svih 15 projekata primarno doprinosi žarišnom području 2A, 14 projekata ima sekundarni doprinos žarišnom području 3A, od kojih sedam ujedno sekundarno doprinosi žarišnom području 2B.

5. LAG Natječaj – Mjera 3.1.1. Pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo

Dana 12.11.2020. godine LAG „VINODOL“ je objavio peti LAG Natječaj za provedbu Mjere 3.1.1. Pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, koja je usklađena sa tipom operacije 7.4.1. iz Programa ruralnog razvoja RH 2014.-2020.

Ukupan iznos raspoloživih sredstava iznosi 1.394.073,13 kn (186.253,89 EUR).

4.2. UGOVORENI PROJEKTI

U prethodnom poglavlju prezentirani su rezultati provedena četiri natječaja. Zbog kompleksnosti i dugotrajnosti procedure od trenutka prijave do ugovaranja projekata, u razdoblju od tri godine na koje se odnosi ova evaluacija, ugovoreni su samo projekti iz prvog i četvrtog LAG Natječaja za Mjeru 1.1.3.

LAG „VINODOL“ je u razdoblju od tri godine zaprimio i odabrao 32 projekta u vrijednosti od 6.908.996,55 kn, za koje je odobrena potpora u iznosu od 4.736.787,65 kn.

Odabrani projekti su u različitim fazama obrade, a ugovoreno je devet projekata iz 1. LAG Natječaja te 15 projekata iz 4. LAG Natječaja sa ukupnim iznosom potpore od 2.679.619,50 kn.

4.3. ISPLAĆENI PROJEKTI

Od devet ugovorenih projekata iz 1. LAG Natječaja, tri su završena i isplaćena im je ugovorena potpora, dok su korisnici za šest projekata koji su još u provedbi zaprimili prvu ratu potpore. Ukupno isplaćena potpora za projekte iz LAG Natječaja iznosi 670.068,00 kn.

5. POKAZATELJI PROVEDBE LRS

5.1. RAZDOBLJE PROVEDBE

LAG „VINODOL“ je 22. veljače 2017. godine sklopio Ugovor o dodjeli sredstava odabranom LAG-u (temeljem Odluke o odabiru LAG-a) sa APPRRR na najviši iznos od 8.066.322,18 HRK.

Navedenim Ugovorom stvoren je temelj za raspisivanje “LAG natječaja” za mjere koje su navedene u odabranoj LRS i namijenjene su nositeljima projekta sa područja LAG-a.

No, prije raspisivanja natječaja APPRRR trebala je „aktivirati mjere“, odnosno operacije iz PRR, koje su sukladne s mjerama iz odabranih Lokalnih razvojnih strategija LAG-ova.

09.02.2018. godine aktiviran TO 6.3.1. od strane APPRRR, pa je LAG “VINODOL” 22.03.2018. godine objavio prvi LAG Natječaj za provedbu Mjere 1.1.3. Razvoj i održivost malih poljoprivrednih gospodarstava iz LRS. Stoga se, 2018. godina smatra prvom godinom provedbe LRS u kontekstu provedbe podmjere 19.2. iz PRR.

U razdoblju od tri godine (2018.-2020.), LAG „VINODOL“ proveo je četiri LAG natječaja, od čega dva natječaja za Mjeru 1.1.3. Razvoj i održivost malih poljoprivrednih gospodarstava, jedan natječaj za Mjeru 3.1.1. Pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo te jedan natječaj za Mjeru 1.1.1. Povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje.

Na provedenim natječajima je LAG „VINODOL“ zaprimio i odabrao 32 projekta u vrijednosti od 6.908.996,55 kn, za koje je odobrena potpora u iznosu od 4.736.787,65 kn.

Provedba petog LAG Natječaja za Mjeru 3.1.1. Pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, na kojem se planiraju utrošiti preostala sredstva iz LRS, je u tijeku.

U nastavku je prikaz dosad ostvarenih pokazatelja po mjerama.

5.2. ANALIZA IZLAZNIH POKAZATELJA

Mjera 1.1.1. Povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje

Mjera omogućava ulaganja u poljoprivrednu proizvodnju s ciljem poboljšanja ukupne učinkovitosti i održivosti poljoprivrednih gospodarstava, uključujući i zaštitu okoliša i prilagodbu klimatskim promjenama. Mjerom se potiče ulaganje u nove tehnologije, čime se smanjuju troškovi proizvodnje i poboljšava se kvaliteta proizvoda, a samim time ostvaruje pozitivan učinak na dohodak. Korisnici su fizičke i pravne osobe upisane u Upisnik poljoprivrednika, a mjera je usklađena s tipom operacije 4.1.1. iz Programa ruralnog razvoja RH 2014. – 2020.

Mjera LRS	TO PRR	Izlazni pokazatelj na razini mjere	Ciljana vrijednost 2020	Ostvarena vrijednost 2020
M 1.1.1.	4.1.1	broj prijavljenih projekata	1	1
		broj realiziranih (isplaćenih) projekata	1	0
		vrijednost isplaćene potpore (€)	48.879,06	0
		broj stvorenih radnih mjesta (FTE)	0,50	0

Izlazni pokazatelji predviđeni LRS nisu ostvareni u ovoj fazi, obzirom da je projekt odabran na LAG natječaju još uvijek u provedbi. Pokazatelj broja stvorenih radnih mjesta neće biti ostvaren, jer projekt ne generira zapošljavanje.

Mjera 1.1.3. Razvoj i održivost malih poljoprivrednih gospodarstava

Mjera pruža pomoć malim, potencijalno održivim poljoprivrednim gospodarstvima orijentiranim na tržišnu proizvodnju u skladu sa zahtjevima koje postavlja tržište, ali im nedostaju glavni resursi. Malim poljoprivrednim gospodarstvima, pružiti će mogućnost dostizanja gospodarske održivosti, što je preduvjet za postizanje konkurentnosti u poljoprivrednom sektoru. Korisnici su mala poljoprivredna gospodarstva upisana u Upisnik poljoprivrednika, a Mjera je usklađena s tipom operacije 6.3.1. iz Programa ruralnog razvoja RH 2014. – 2020.

Mjera LRS	TO PRR	Izlazni pokazatelj na razini mjere	Ciljana vrijednost 2020	Ostvarena vrijednost 2020
M 1.1.3.	6.3.1	broj prijavljenih projekata	30	24
		broj realiziranih (isplaćenih) projekata	24	3
		vrijednost isplaćene potpore (€)	360.000,00	45.000 ¹
		broj stvorenih radnih mjesta (FTE)	2,00	0

Za predmetnu mjeru LAG je putem dva natječaja odabrao 24 projekta (sve projekte prijavljene na natječaje) ukupnog iznosa 2.679.619,50 kn, odnosno 360.000,00 EUR. Projekti su u različitim fazama provedbe, tri su u potpunosti isplaćena, a preostalima je isplaćena prva rata potpore. Pod realnom pretpostavkom da svi budu provedeni i na kraju isplaćeni, planirani pokazatelji broja projekata i iznosa potpore biti će ostvareni.

Projekti bi prema izjavama nositelja projekata, trebali generirati 3 radna mjesta, a taj podatak će se moći provjeriti po provedbi projekata, prilikom ex-post evaluacije LRS.

Mjera 3.1.1. Pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo

Zaostajanje u gospodarskom razvoju, nerazvijena prateća infrastruktura te dostupnost usluga i uvjeta za život dovelo je do smanjenja broja stanovnika ruralnih područja te nedostatka interesa mladih obitelji da žive i rade u ruralnim područjima. Stoga se ovom mjerom želi poboljšati životne uvjete u ruralnim sredinama, doprinijeti atraktivnosti sela i njegovom razvojnom potencijalu za druge aktivnosti te potaknuti rast društveno-ekonomske održivosti. Mjera je usklađena s tipom operacije 7.4.1. iz Programa ruralnog razvoja RH 2014. – 2020.

Mjera LRS	TO PRR	Izlazni pokazatelj na razini mjere	Ciljana vrijednost 2020	Ostvarena vrijednost 2020
M 3.1.1.	7.4.1	broj prijavljenih projekata	14	7
		broj realiziranih (isplaćenih) projekata	14	0
		vrijednost isplaćene potpore (€)	412.220,94	0
		broj stvorenih radnih mjesta (FTE)	2,00	0

¹ Iznos uključuje samo tri realizirana i u potpunosti isplaćena projekta

Izlazni pokazatelji još nisu ostvareni, jer je u tijeku provedba drugog LAG natječaja za predmetnu mjeru. LAG „VINODOL“ je dana 12.11.2020. godine objavio peti LAG Natječaj sa ukupnim iznosom raspoloživih sredstava od 1.394.073,13 kn (186.253,89 EUR).

Očekuje se da će (kao i u prvom LAG natječaju) svaka JLS prijaviti jedan projekt, tako da će na kraju provedbe LRS pokazatelji biti ostvareni.

Dosad je odabrano 7 projekata (svi koji su se prijavili na natječaj), ukupnog iznosa potpore 1.691.318,15 kn (225.967,05 EUR), koji će prema izjavama nositelja projekata generirati jedno radno mjesto.

Mjera 19.3.2. Provedba aktivnosti suradnje LAG-a

Cilj ove mjere je razmjena iskustava i primjera dobre prakse, prijenos znanja, poboljšanje kapaciteta LAG-a, promocija inovacija i umrežavanje.

Mjera je usklađena s tipom operacije 19.3.2. iz Programa ruralnog razvoja RH 2014. – 2020.

Mjera LRS	TO PRR	Izlazni pokazatelj na razini mjere	Ciljana vrijednost 2020	Ostvarena vrijednost 2020
M 19.3.2.	19.3.2	broj prijavljenih projekata	2	1
		broj realiziranih (isplaćenih) projekata	2	0
		broj stvorenih radnih mjesta tijekom trajanja projekta	0,5	0

LAG trenutno provodi jedan međuteritorijalni projekt suradnje naziva „BUSYBEE WORKSHOP“ za koji je zaprimljena Odluka o dodjeli sredstava u ukupnom procijenjenom iznosu troškova projekta od 840.750,00 kn. Partneri na projektu su: LAG „Bilogora – Papuk“, LAG „Papuk“, LAG „Virovitički prsten“ i LAG „Lika“. Cilj projekta je razmjena iskustava lokalnih akcijskih grupa u stvaranju prepoznatljivosti ruralnog područja, dok je specifični cilj projekta potaknuti razvoj agroturizama na LAG područjima te promovirati ponudu domaćih proizvoda: meda, sira i vina u sklopu turističke ponude.

Drugi međuteritorijalni projekt suradnje s LAG-ovima Primorsko – goranske županije (LAG Terra Liburna, LAG Gorski Kotar i LAG Kvarnerski otoci) je u planu provedbe.

Mjera 19.4.1. Tekući troškovi i animacija

Ciljevi ove mjere su: priprema i provedba LRS; jačanje kapaciteta među stanovnicima LAG područja; pomoć u razvoju i realizaciji projektnih ideja stanovništva; podupiranje inovativnih lokalnih rješenja za probleme područja; razvoj, organizacija i vođenje LAG-a; praćenje, evaluacija i izvještavanje. Korisnik mjere je LAG „VINODOL“, a mjera je usklađena s tipom operacije 19.4.1. iz Programa ruralnog razvoja RH 2014. – 2020.

Mjera LRS	TO PRR	Izlazni pokazatelj na razini mjere	Ciljana vrijednost 2020	Ostvarena vrijednost 2020
M 19.4.1.	19.4.1	broj aktivnosti usavršavanja i obrazovanja	20	22
		broj aktivnosti animacije	50	93
		broj sudionika na aktivnostima informiranja i promidžbe	100	231
		broj stvorenih radnih mjesta (FTE)	2,00	-

U razdoblju 2017.-2020. LAG je sudjelovao na 22 radionice i edukacije s ciljem usavršavanja i obrazovanja, od čega je četiri sam organizirao.

U istom razdoblju LAG „VINODOL“ je organizirao 13 radionica informiranja i promidžbe na kojima je bilo prisutno 231 sudionika. Osim radionica organizirano je 80 individualnih sastanaka animacije i informiranja.

Zasad nije poznato jesu li aktivnosti unutar ove mjere rezultirale stvaranjem radnih mjesta.

5.3. ANALIZA POKAZATELJA REZULTATA

Pokazatelji rezultata mjere izravne i trenutačne učinke mjera LRS. Najčešće pružaju informacije o promjenama u npr. udjelu ili uspješnosti korisnika.

Pokazatelji rezultata određeni su na razini prioriteta LRS.

Prioritet 1.1. Stvaranje uvjeta za razvoj konkurentnih i održivih poljoprivrednih gospodarstava

Poljoprivreda je imala značajnu ulogu na području LAG-a, no okretanje turizmu i drugim granama gospodarstva dovelo je do njenog osjetnog napuštanja, pa se većina poljoprivrednika s područja LAG-a bavi poljoprivredom kao dopunskom djelatnošću. Stoga se provedbom LRS željelo zainteresirati stanovništvo, iskoristiti prirodne potencijale, stvoriti nova radna mjesta, obogatiti turističku ponudu i stvoriti pozitivne ekonomske učinke. Poljoprivredni razvoj treba graditi kroz uključivanje mladih, educiranih ljudi u poljoprivredu i stvaranje pozitivnog i dinamičkog ozračja za poduzetništvo u poljoprivredi. Poticalo se uvođenje inovativnih i tehnološki naprednih proizvodnih procesa koji omogućuju stvaranje proizvoda s većom dodanom vrijednošću te lakše pronalaze put do sve zahtjevnijih kupaca na tržištu.

Prioritet LRS	Pokazatelj rezultata na razini prioriteta	Ciljana vrijednost 2020	Ostvarena vrijednost 2020
P 1.1.	PG na području LAG-a koja su dobila potporu (%)	9%	9%
	povećanje udjela mladih poljoprivrednika (%)	10%	-
	povećanje udjela žena kao nositelja PG-a (%)	10%	-
	stvorenja radna mjesta obzirom na broj projekata (%)	10%	12%
	udio financiranih projekata iz prioriteta sektora (%)	80%	100%

LAG „VINODOL“ je proveo tri LAG natječaja za dvije mjere iz Prioriteta 1.1. koji su rezultirali odlukama o odabiru projekata za 25 poljoprivrednih gospodarstava, odnosno 9% od ukupnog broja poljoprivrednih gospodarstava kojih je 2015. godine bilo 273. Stoga možemo zaključiti kako je prvi pokazatelj rezultata ostvaren.

Sljedeća dva pokazatelja rezultata, koji su se odnosili na povećanje udjela mladih poljoprivrednika i žena kao nositelja PG-a moći će se utvrditi kada APPRRR objavi analizu *Upisnik poljoprivrednika_broj PG-a 2020*, odnosno prilikom provedbe ex-post evaluacije LRS.

U ovom trenutku možemo samo utvrditi kako je od 25 nositelja projekta, devet mladih poljoprivrednika, a svega šest žena su nositeljice poljoprivrednog gospodarstva.

Pokazatelj rezultata broja stvorenih radnih mjesta u odnosu na broj projekata je ostvaren prema izjavama korisnika, no isti će se sa sigurnošću potvrditi prilikom ex-post evaluacije, a po provedbi svih projekata.

Svi projekti odnosili su se na prioritetne sektore (100%), a 80% projekata je iz sektora pčelarstva tako da je posljednji pokazatelj rezultata ostvaren.

Prioritet 3.1. Poboljšanje lokalnih temeljnih usluga i male infrastrukture

Ulaganjem u rekonstrukciju i izgradnju male infrastrukture stvaraju se preduvjeti za poticanje društvenog i gospodarskog rasta i zaustavljanje negativnog depopulacijskog trenda. Za podizanje kvalitete života nužno je voditi brigu o svim socijalno ranjivim dobnim skupinama te je nužno osigurati prostore za provođenje programa za djecu predškolske dobi, osigurati prostore za društvene, kulturne i dr. aktivnosti i potrebe. Veći broj društvenih sadržaja i usluga, tj., kvalitetna i unaprijeđena infrastruktura te integracija infrastrukturnog sustava, imati će pozitivan odraz na kvalitetu života i rada te ujednačen razvoj područja LAG-a.

Prioritet LRS	Pokazatelj rezultata na razini prioriteta	Ciljana vrijednost 2020	Ostvarena vrijednost 2020
P 3.1.	udio stanovništva LAG-a koje ima koristi od poboljšanih usluga (%)	50%	15%
	udio ulaganja u prioritetne sektore u odnosu na broj projekata (%)	60%	86%
	stvorena radna mjesta obzirom na broj projekata (%)	15%	14%

Za mjeru iz prioriteta 3.1. LAG „VINODOL“ je proveo jedan natječaj, a u tijeku je drugi objavljen dana 12.11.2020. godine. Prema izjavama nositelja projekata broj stanovnika, koji će imati koristi od poboljšanih usluga iznosi 6.422, odnosno 15% ukupnog broja stanovnika LAG područja. Sukladno navedenom, možemo utvrditi da prvi pokazatelj rezultata zasad nije ostvaren, no pretpostavka je da će biti završetkom provedbe drugog LAG natječaja za Mjeru 3.1.1.

Od sedam odobrenih projekata, šest ih se odnosilo na prioritetne sektore (pet dječja igrališta i jedna tržnica), stoga je drugi pokazatelj rezultata ostvaren više nego što je planirano, jer udio ulaganja u prioritetne sektore u odnosu na broj projekata iznosi 86%.

Treći pokazatelj rezultata koji se odnosi na stvorena radna mjesta također je, prema izjavama nositelja projekata, ostvaren. Broj radnih mjesta morat će se potvrditi po provedbi projekata.

Horizontalni prioritet: Održivi razvoj ruralnog područja kroz CLLD pristup

Održivi razvoj ruralnog područja kroz CLLD pristup predstavlja horizontalni cilj LRS i aktivnosti za njegovu realizaciju koriste se u svim segmentima politike ruralnog razvoja na području LAG-a te imaju multiplicirajući učinak u provedbi LRS. LAG motivira stanovništvo, ne samo za realizaciju projekata iz mjera LRS, nego i ostalih aktivnosti, kao što je povezivanje, umrežavanje, razvoj turističkih proizvoda i dodatne ponude, očuvanje i promocija kulturne i tradicijske baštine, kulturnih i sportskih aktivnosti, zaštita okoliša i prirode na svom području.

Prioritet LRS	Pokazatelj rezultata na razini prioriteta	Ciljana vrijednost 2020	Ostvarena vrijednost 2020
HORIZONTALNI	broj partnera suradnje po projektu	4	4
	udio javne potpore za animacijske aktivnosti (%)	25%	0,09%
	udio sudionika na aktivnostima informiranja i promidžbe, koji su postali korisnici PRR (%)	15%	12%

Kako je prethodno istaknuto, LAG trenutno provodi jedan međuteritorijalni projekt suradnje sa četiri partnera: LAG „Bilogora – Papuk“, LAG „Papuk“, LAG „Virovitički prsten“ i LAG „Lika“, koji se u potpunosti odnosi na teme određene kao prioritetne u LRS.

Pokazatelj udjela potpore za animacijske aktivnosti nije ostvaren, prvenstveno iz razloga što su se za animacijske aktivnosti koristili prostori JLS i ured LAG-a te manifestacije i sajmovi. Također, animacijske aktivnosti provodili su zaposlenici LAG-a, pa nije bilo potrebe za angažmanom vanjskih stručnjaka. S druge strane, ograničena sredstva potpore iz podmjere 19.4. najvećim dijelom su se koristila za jačanje kapaciteta zaposlenika, članova i volontera LAG-a, odnosno za plaće te usavršavanja.

Bez obzira što pokazatelj udjela potpore za animacijske aktivnosti nije ostvaren, udio sudionika na aktivnostima informiranja i promidžbe, koji su postali korisnici PRR je blizu ostvarenja (od 231 sudionika, 27 ih je postalo korisnicima).

5.4. ANALIZA POKAZATELJA UČINAKA

Pokazatelji učinka povezani su sa širim ciljevima LRS, pa su tako definirani kao npr. povećanje broja zaposlenih osoba na području, povećanje broja članova LAG-a, korištenje mjera iz PRR izvan sredstava za provedbu LRS i sl. Pojedini pokazatelji učinaka su brojčano mjerljivi, dok će se drugi vrednovati kvalitativnim metodama, no svi će se moći vrednovati tek prilikom izrade nove analize stanja područja, odnosno ex-post evaluacije.

Učinci na razini LRS
Zadržavanje broja stanovnika područja
Povećanje broja zaposlenih osoba na području
Povećanje broja članova LAG-a
Korištenje mjera iz PRR izvan sredstava za provedbu LRS
Korištenje sredstava iz drugih fondova zahvaljujući aktivnostima LAG-a

Prvi i drugi pokazatelj učinka moći će se utvrditi prilikom izrade nove analize stanja područja, odnosno ex-post evaluacije. Broj članova LAG „VINODOL“ se tijekom razdoblja provedbe LRS smanjio, pa sada iznosi 60. Tijekom 2018. godine u LAG „VINODOL“ se učlanilo 10 novih članova, koji vrlo aktivno sudjeluju u aktivnostima LAG-a, no istovremeno određeni broj neaktivnih članova napustio je LAG. Iako se broj članova smanjio, sadašnji članovi bolje doprinose kvaliteti partnerstva.

Što se tiče korištenja sredstava iz drugih mjera, odnosno fondova zahvaljujući aktivnostima LAG-a, LAG „VINODOL“ konstantno pruža savjetodavnu pomoć korisnicima sa svog područja prilikom pripreme projekata za prijavu na natječaje iz PRR, vinsku omoćnicu, Ministarstva

turizma, ali i natječaje koje objavljuje Primorsko-goranska županija te jedinice lokalne samouprave s područja LAG-a. Temeljem navedenog, može se utvrditi da su aktivnosti LAG-a doprinijele korištenju sredstava iz drugih fondova i programa.

5.5. DOPRINOS HORIZONTALNIM CILJEVIMA

Osim dugoročnih strateških ciljeva, LAG ima dugoročne horizontalne ciljeve, koji se moraju promovirati kroz provedbu u svim projektima implementacije LRS. Horizontalni ciljevi uključuju: inovacije, okoliš te prilagodbu i ublažavanje klimatskih promjena.

Inovativnost

Inovativnost je bila kriterij odabira prilikom ocjenjivanja projekata prijavljenih na LAG natječaje za sve tri provedene mjere (M 1.1.1., M 1.1.3. i M 3.1.1.).

Bodovno su se poticali projekti, koji su uključivali uvođenje novih tehnologija u proizvodnji koje doprinose smanjenju troškova proizvodnje i poboljšanju kvalitete poljoprivrednih proizvoda, ali i inovativne prakse u pružanju lokalnih osnovnih usluga kroz ciljane investicije. Od ukupno 32 prijavljena i odobrena projekta, njih 26 (81%) je ocijenjeno kao inovativno, što predstavlja jako dobar rezultat.

Zaštita okoliša

Pozitivan utjecaj na okoliš bio je jedan od kriterija odabira projekata za mjere iz Prioriteta 1.1. LRS, za koje su bili raspisani LAG natječaji. Ulaganja u novu opremu i tehnologiju imaju pozitivan utjecaj na okoliš i direktno doprinose zaštiti okoliša.

23 projekta iz Prioriteta 1.1. LRS odabrana na LAG natječajima, odnosno 92% ukupnih projekata (25), ocijenjeni su kao projekti koji imaju pozitivan utjecaj na okoliš, a time i na ublažavanje klimatskih promjena.

Iako za Mjeru 3.1.1. pozitivan utjecaj na okoliš nije bio kriterij za odabir, ulaganja u malu infrastrukturu izravno doprinose ciljevima EU o zaštiti okoliša i poboljšanju lokalnih uvjeta zaštite okoliša te očuvanju ruralnog krajobraza.

6. ODGOVORI NA EVALUACIJSKA PITANJA

6.1. ZAJEDNIČKA EVALUACIJSKA PITANJA (ZEP)

Evaluacijska pitanja važan su element zajedničkog sustava za praćenje i evaluaciju ruralnog razvoja te pomažu u pokazivanju napretka i postignuća te utjecaja, učinkovitosti, djelatnosti i relevantnosti politike ruralnog razvoja.

Ukupan ZEP sadrži 30 pitanja, po jedno za svako od 18 žarišnih područja te 12 pitanja kojima se procjenjuju doprinosi horizontalnim prioritetima Programa ruralnog razvoja.

Evaluacijsko pitanje vezano uz žarišno područje 6B² „***U kojoj su mjeri intervencije u okviru PRR-a poduprle lokalni razvoj u ruralnim područjima?***“ i pitanja koja se odnose na ciljeve na razini Unije „*U kojoj je mjeri PRR pridonio cilju ZPP-a da se postigne uravnotežen teritorijalni razvoj ruralnih gospodarstava i zajednica, uključujući stvaranje i očuvanje radnih mjesta?*“ **vezana su direktno uz Mjeru 19 LEADER.**

No, mjere koje se provode u okviru LRS mogu dodatno doprinositi drugim žarišnim područjima, stoga je LAG „VINODOL“, prilikom obrade prijave, utvrđivao kojem žarišnom području projekt primarno i sekundarno doprinosi te vodio evidenciju u Evidencijskoj listi.

ZEP predstavljaju odgovore na posebne kriterije prosudbe i pokazatelje.

Kriteriji prosudbe poznati su kao evaluacijski kriteriji, jer su usko povezani s evaluacijskim pitanjima i koriste se za odgovaranje na evaluacijsko pitanje. Iz svakog pitanja izvodi se jedan kriterij prosudbe ili više njih.

Evaluacijsko pitanje 1. (ZEP 17): „U kojoj mjeri intervencije LEADER-a podupiru lokalni razvoj u ruralnim područjima?“

Za ZEP 17 predloženo je šest zajedničkih kriterija prosudbe koji su povezani s tri zajednička pokazatelja rezultata / ciljnim pokazateljima.

Kriteriji prosudbe	Pokazatelji
Poboljšale su se usluge i lokalna infrastruktura na ruralnim područjima	<ul style="list-style-type: none"> • Postotak ruralnog stanovništva obuhvaćenog strategijama lokalnog razvoja (ŽP 6B – pokazatelj rezultata) • Radna mjesta stvorena u projektima kojima je dodijeljena potpora (ŽP 6B – pokazatelj rezultata) • % ruralnog stanovništva koje ima koristi od poboljšanih usluga/infrastrukture (FP 6B – pokazatelj rezultata)
Povećan je pristup lokalnoj infrastrukturi i uslugama na ruralnim područjima	
Ruralno stanovništvo sudjelovalo je u lokalnim mjerama	
Ruralno stanovništvo imalo je koristi od lokalnih mjera	
Nove mogućnosti zapošljavanja stvorene su strategijama lokalnog razvoja	
Povećao se ruralni teritorij i broj stanovnika koji su obuhvaćeni LAG-ovima	

Posljednji kriterij prosudbe i prvi pokazatelj odnose se na razinu PRR i cijelu RH, pa se ne mogu odrediti na razini LAG-a.

² Poticanje lokalnog razvoja u ruralnim područjima

U LRS LAG-a „VINODOL“ kao pokazatelj rezultata, kod svih prioriteta, definiran je broj radnih mjesta stvoren u projektima kojima je dodijeljena potpora. Tako je kao ukupni rezultat LRS planirano stvaranje 5 novih radnih mjesta. Zasad se prema izjavama nositelja projekata očekuje stvaranje 4 nova radna mjesta. Bitno je napomenuti da je posljednji LAG natječaj u tijeku, pa se pretpostavlja da će predmetni pokazatelj biti ostvaren. Točan rezultat moći će se utvrditi tek po provedbi projekata i podnošenja konačnih zahtjeva za isplatu, odnosno prilikom ex-post evaluacije LRS.

Što se tiče pokazatelja udjela ruralnog stanovništva koje ima koristi od poboljšanih usluga/infrastrukture, zasad on iznosi 15% od ukupnog broja stanovnika LAG područja. No, kako je već napomenuto u tijeku je provedba LAG natječaja za Mjeru 3.1.1., pa se očekuje dostizanje udjela od 50%, koji je planiran u LRS.

Odgovor na evaluacijsko pitanje:

U ovoj fazi provedbe LRS možemo zaključiti da su se poboljšale usluge i lokalna infrastruktura na području LAG-a uz povećan pristup za lokalno stanovništvo, naročito djecu obzirom da se najveći broj projekata u Mjeri 3.1.1. odnosio na izgradnju i opremanje dječjih igrališta. Navedeno pozitivno utječe i na radno aktivno stanovništvo, koji su temelj održivog razvoja ruralnih područja i demografske obnove. Ruralno stanovništvo sudjelovalo je i imalo koristi od mjera LRS, kojima su stvorene i nove mogućnosti zapošljavanja.

Evaluacijsko pitanje 2. (ZEP 4): „U kojoj su mjeri operacije u okviru LEADER-a pridonijele poboljšanju gospodarskih rezultata, restrukturiranju i modernizaciji gospodarstava kojima je dodijeljena potpora?“

Kako je prethodno navedeno mjere koje se provode u okviru LRS mogu dodatno doprinositi drugim žarišnim područjima, tako mjere 1.1.1. i 1.1.3. LRS direktno doprinose žarišnom području 2A - Poboljšanje gospodarskih rezultata svih poljoprivrednih gospodarstava i olakšavanje restrukturiranja i modernizacije, osobito u cilju povećanja sudjelovanja u tržištu i tržišne usmjerenosti, kao i poljoprivredne diversifikacije.

Kriteriji prosudbe	Pokazatelji
Podržana ulaganja su pridonijela restrukturiranju i modernizaciji poljoprivrednih gospodarstava koja su primila potporu	<ul style="list-style-type: none"> • Postotak poljoprivrednih gospodarstava kojima je dodijeljena potpora u okviru LRS za ulaganja u restrukturiranje ili modernizaciju • Promjena u poljoprivrednoj proizvodnji na gospodarstvima kojima je dodijeljena potpora/AWU (jedinica godišnjeg rada)

Za potrebe izračuna pokazatelja rezultata postotka poljoprivrednih gospodarstava kojima je dodijeljena potpora za ulaganja u restrukturiranje ili modernizaciju uzeti ćemo u obzir projekte iz dvije mjere LRS (1.1.1. i 1.1.3.). Za Mjeru 1.1.1. prijavljen je i odabran jedan projekt, a svih 24 projekta u mjeri 1.1.3. prijavilo je aktivnosti koje se odnose na modernizaciju i unapređenja procesa rada i poslovanja. Na području LAG-a je 2015. godine bilo je 273 PG-a, što znači da je 9,16% PG-a dobilo potporu za restrukturiranje i modernizaciju.

Pokazatelj promjene u poljoprivrednoj proizvodnji na gospodarstvima kojima je dodijeljena potpora/AWU (jedinica godišnjeg rada) mogao bi se izračunati analizom poslovnih planova. Međutim, poslovni plan za Mjeru 1.1.1. analizira se u drugoj fazi Zahtjeva za potporu u

APPRRR, pa nije trebao biti dostavljen na LAG natječaj. Za Mjeru 1.1.3. od 24 projekta, svega pet ima prikazane troškove zaposlenika od čega se u tri projekta troškovi odnose na plaćanje doprinosa nositelja PG. Temeljem tih podataka ne može se odrediti godišnja jedinica rada.

Putem anketnih upitnika 15 korisnika izjavilo je da im je potpora pomogla ili će pomoći u povećanju dohotka, dok je njih 10 odgovorilo da im je potpora pomogla da poboljšaju svoje prodajne kanale i da povećaju dodanu vrijednost proizvoda svog gospodarstva.

Odgovor na evaluacijsko pitanje:

Utjecaj mjera LRS na poboljšanje gospodarskih rezultata i povećanja sudjelovanja na tržištu u ovoj fazi provedbe ne možemo sa sigurnošću utvrditi, jer nije proteklo dovoljno vremena od završetka pojedinih ulaganja kako bi se navedene promjene mogle registrirati te pripisati utjecaju ulaganja iz LRS.

No, broj ugovorenih projekata, naročito iz Mjere 1.1.3. ukazuje na povećanje udjela ulaganja u modernizaciju poslovanja kroz opremanje u dugotrajnu imovinu (iako male vrijednosti) što daje pozitivan učinak na modernizaciju poslovanja i dugoročne pozitivne učinke.

Gledajući gospodarske učinke, odnosno izračun pokazatelja promjena u poljoprivrednoj proizvodnji na gospodarstvima kojima je dodijeljena potpora/GJR (jedinica godišnjeg rada) isti će se trebati provjeriti u ex-post evaluaciji utvrđivanjem stvarne promjene na gospodarstvima.

Glavni zaključak je kako su navedene mjere snažno doprinijele unapređenju gospodarskog rezultata poljoprivrednih gospodarstava.

U opisu mjere 1.1.1. LRS, navedeno je kako može indirektno (sekundarno) doprinositi žarišnim područjima 2B³, 3A⁴, 4B⁵, 4C⁶, 5A⁷, 5B⁸, 5D⁹ i 6A¹⁰. Za predmetnu mjeru odobren je jedan projekt, za koji je LAG „VINODOL“ utvrdio da sekundarno doprinosi žarišnim područjima 4C, 5B i 5D.

ZEP 11. (Žarišno područje 4C): U kojoj su mjeri operacije u okviru LEADER-a poduprle sprečavanje erozije tla i bolje upravljanje tlom?

U Listi prihvatljivih troškova za provedbu TO 4.1.1., kojoj je sukladna Mjera 1.1.1. iz LRS, kod ulaganja u poljoprivrednu mehanizaciju APPRRR je navela predmetno žarišno područje kao potencijalni doprinos. Stoga se samo prema strukturi ulaganja može utvrditi da projekt odabran na LAG natječaju doprinosi sprečavanju erozije tla i boljem upravljanju tlom, no na razini LRS pokazatelj nije moguće izračunati, niti dokazati utjecaj.

³ Olakšavanje ulaska poljoprivrednika s odgovarajućom izobrazbom u sektor poljoprivrede, a pogotovo generacijske obnove

⁴ Poboljšanje konkurentnosti primarnih proizvođača njihovom boljom integracijom u poljoprivredno-prehrambeni lanac programima kvalitete, dodajući vrijednost poljoprivrednim proizvodima, promocijom na lokalnim tržištima i u kratkim krugovima opskrbe, proizvođačkim grupama i organizacijama te međustrukovnim organizacijama

⁵ Bolje upravljanje vodama, uključujući upravljanje gnojivima i pesticidima

⁶ Sprečavanje erozije tla i bolje upravljanje tlom

⁷ Povećanje učinkovitosti u korištenju voda u poljoprivredi

⁸ Povećanje učinkovitosti u korištenju energije u poljoprivredi i preradi hrane

⁹ Smanjenje emisija stakleničkih plinova i amonijaka koje uzrokuje poljoprivredna djelatnost

¹⁰ Olakšavanje diversifikacije, stvaranja i razvoja malih poduzeća, kao i otvaranje radnih mjesta

ZEP 13. (Žarišno područje 5B): U kojoj su mjeri operacije u okviru LEADER-a pridonijele većoj učinkovitosti u upotrebi energije u poljoprivredi i preradi hrane?

U Listi prihvatljivih troškova za provedbu TO 4.1.1., kojoj je sukladna Mjera 1.1.1. iz LRS, kod ulaganja u poljoprivrednu mehanizaciju APPRRR je navela predmetno žarišno područje kao potencijalni doprinos. Stoga se samo prema strukturi ulaganja može utvrditi da projekt odabran na LAG natječaju doprinosi većoj učinkovitosti u upotrebi energije u poljoprivredi i preradi hrane, no na razini LRS pokazatelj nije moguće izračunati, niti dokazati utjecaj.

ZEP 15. (Žarišno područje 5D): U kojoj su mjeri operacije u okviru LEADER-a pridonijele smanjenju emisija stakleničkih plinova i amonijaka koje uzrokuje poljoprivredna djelatnost?

U Listi prihvatljivih troškova za provedbu TO 4.1.1., kojoj je sukladna Mjera 1.1.1. iz LRS, kod ulaganja u poljoprivrednu mehanizaciju APPRRR je navela predmetno žarišno područje kao potencijalni doprinos. Stoga se samo prema strukturi ulaganja može utvrditi da projekt odabran na LAG natječaju doprinosi smanjenju emisija stakleničkih plinova i amonijaka koje uzrokuje poljoprivredna djelatnost, no na razini LRS pokazatelj nije moguće izračunati ni dokazati utjecaj.

U opisu mjere 1.1.3. LRS, navedeno je kako sekundarno može doprinositi žarišnom području 2B i 3A. Za predmetnu mjeru odobreno je 24 projekata, a LAG „VINODOL“ je evidentirao da 21 projekt sekundarno doprinosi žarišnom području 3A, od čega njih 9 doprinosi i žarišnom području 2B. Samo tri projekta nemaju sekundarni doprinos žarišnim područjima.

ZEP 6. (Žarišno područje 3A): U kojoj su mjeri operacije u okviru LEADER-a pridonijele poboljšanju konkurentnosti primarnih proizvođača i povećanju vrijednosti lokalnih proizvoda?

Iako žarišnom području 3A, prema PRR, ne doprinosi TO 6.3.1., kojoj je sukladna Mjera 1.1.3. iz LRS, neki od projekata odabranih na LAG natječaju, osim primarnih poljoprivrednih proizvoda odnose se na prerađene poljoprivredne proizvode kao što su propolis, pčelinji vosak, suhe smokve, pjenušac i sl.

Prema odgovorima iz anketnih upitnika, može se utvrditi da 10 projekata doprinosi žarišnom području 3A, obzirom da su korisnici izjavili kako im je potpora pomogla da poboljšaju svoje prodajne kanale i da povećaju dodanu vrijednost proizvoda gospodarstva.

Stoga se može zaključiti da aktivnosti u okviru LRS doprinose konsolidiranju i razvoju kvalitete poljoprivredne proizvodnje.

ZEP 5. (Žarišno područje 2B): U kojoj su mjeri operacije u okviru LEADER-a poduprle ulazak poljoprivrednika s odgovarajućom izobrazbom u sektor poljoprivrede, a pogotovo generacijsku obnovu?

U LRS LAG-a „VINODOL“ nije programiran TO 6.1.1. tako da nema direktnog doprinosa ovom žarišnom području. No, LAG „VINODOL“ je putem kriterija odabira poticao projekte čiji nositelji su mladi poljoprivrednici. Kako je ugovoreno devet projekata mladih poljoprivrednika, procjena utjecaja LRS na generacijsku obnovu u poljoprivredi se može ocijeniti pozitivnom. Od 9 mladih poljoprivrednika, njih četvero je visoko obrazovano, dok pet ima srednju stručnu spremu.

Za mjeru 3.1.1. LRS programiran je direktan doprinos žarišnom području 6B, stoga evaluacijsko pitanje 1. uključuje doprinos LRS FP 6B kroz provedbu Mjere 3.1.1. LRS koja je sukladna TO 7.4.1, a čiji je pokazatelj rezultata % ruralnog stanovništva koje ima koristi od poboljšanih usluga/infrastrukture.

6.2. EVALUACIJSKA PITANJA VEZANA UZ CILJEVE LRS I OČEKIVANE UČINKE

Evaluacija/samoocjenjivanje strategije LRS provodi se s pomoću evaluacijskih pitanja, kriterija prosudbe i pokazatelja. Te evaluacijske elemente u pravilu razvijaju LAG-ovi. Evaluacijskim pitanjima ispituje se u kojoj mjeri su postignuti ciljevi strategije. Kriterijima prosudbe utvrđuje se uspjeh u postizanju tih ciljeva. Pokazateljima se prikupljanju dokazi radi odgovaranja na evaluacijska pitanja.

Evaluacijski elementi trebaju biti dosljedni s ciljevima i očekivanim učincima utvrđenima u logici intervencije LRS. Prije početka evaluacije provjerena je dosljednost logike intervencije LRS te je utvrđeno da su ciljevi LRS obuhvaćeni horizontalnim i posebnim evaluacijskim pitanjima. Evaluacijska pitanja, koja se odnose na ciljeve definirane u LRS, se preko kriterija prosudbe vežu na izlazne pokazatelje i pokazatelje rezultata propisane u Prilogu 11. LRS.

Evaluacijska pitanja	Kriteriji prosudbe	Pokazatelji	
		ostvarenja (izlazni)	rezultata
U kojoj mjeri je LRS uspjela poboljšati konkurentnost poljoprivrednog sektora?	<ul style="list-style-type: none"> • Modernizirana su poljoprivredna gospodarstva • Razvijena su mala poljoprivredna gospodarstva • Poboljšala se nepovoljna dobna i spolna struktura nositelja PG-a • Povećano je ulaganje u prioritetne sektore • Radna mjesta stvorena u projektima kojima je dodijeljena potpora 	<ul style="list-style-type: none"> • Broj moderniziranih PG-a kojima je dodijeljena potpora • Broj malih PG-a kojima je dodijeljena potpora • Ukupno dodijeljena potpora • Broj stvorenih radnih mjesta 	<ul style="list-style-type: none"> • % PG-a kojima je dodijeljena potpora • Povećanje udjela mladih poljoprivrednika • Povećanje udjela žena kao nositelja PG-a • Stvorena radna mjesta obzirom na broj projekata • Udio financiranih projekata iz prioritetnih sektora
U kojoj mjeri je LRS uspjela osigurati održiv i ravnomjeran razvoj LAG područja, uključujući održavanje i stvaranje radnih mjesta?	<ul style="list-style-type: none"> • Poboljšale su se usluge i lokalna infrastruktura na cijelom području LAG-a • Povećan je pristup lokalnoj infrastrukturi i uslugama na cijelom području LAG-a • Nove mogućnosti zapošljavanja 	<ul style="list-style-type: none"> • Broj projekata male infrastrukture kojima je dodijeljena potpora • Ukupno dodijeljena potpora • Broj stvorenih radnih mjesta 	<ul style="list-style-type: none"> • Udio stanovništva LAG-a koje ima koristi od poboljšanih usluga • Udio ulaganja u prioritetne sektore u odnosu na broj projekata • Stvorena radna mjesta obzirom na broj projekata
U kojoj mjeri je LRS uspjela osigurati održiv razvoj ruralnog područja kroz CLLD ?	<ul style="list-style-type: none"> • Ojačani kapaciteti zaposlenika i članova LAG-a • Ojačani kapaciteti lokalnih subjekata za korištenje sredstava potpore • Dodana vrijednost LEADER-a • Nove mogućnosti zapošljavanja 	<ul style="list-style-type: none"> • Broj projekata suradnje • Broj aktivnosti usavršavanja i obrazovanja • Broj aktivnosti animacije • Broj sudionika na aktivnostima informiranja i promidžbe • Broj stvorenih radnih mjesta 	<ul style="list-style-type: none"> • Broj partnera suradnje po projektu • Udio potpore za animacijske aktivnosti • Udio sudionika na aktivnostima informiranja i promidžbe, koji su postali korisnici PRR

Evaluacijsko pitanje 3.: „U kojoj mjeri je LRS uspjela poboljšati konkurentnost poljoprivrednog sektora?“

Na temelju analize ostvarenja pokazatelja provedbe LRS u poglavlju 5. ovog Izvještaja, uzimajući u obzir ograničenja *mid-term* evaluacije u smislu vremenskog razdoblja kada se provodi, možemo zaključiti da je LRS uspjela poboljšati konkurentnost poljoprivrednog sektora.

Temeljna procjena o utjecaju mjera LRS na poboljšanje konkurentnosti poljoprivrednog sektora, moći će se napraviti u *ex-post* evaluaciji, nakon proteka dovoljno vremena od završetka pojedinih ulaganja kako bi se promjene u poslovanju mogle realno utvrditi i jasno povezati sa utjecajem potpore iz LRS.

Dosadašnji pokazatelji ostvarenja i rezultata pružaju temelje za optimizam, jer su poljoprivredna gospodarstva modernizirana, razvijena su mala poljoprivredna gospodarstva, te je povećano ulaganje u prioritetne sektore, odnosno svi ugovoreni projekti odnosili su se na prioritetne sektore. Mjerama LRS nastojala se poboljšati nepovoljna dobna i spolna struktura nositelja PG-a, no u ovom trenutku nije moguće odgovoriti je li se u tome uspjelo.

Analiza strukture ulaganja u ugovorenim projektima ukazuje na povećanje udjela ulaganja u modernizaciju poslovanja kroz ulaganje u dugotrajnu imovinu, što ima dugoročne pozitivne učinke za poslovanje.

Korisnici sredstava, u anketnom upitniku, kao glavnu pozitivnu promjenu koju je potpora donijela njihovom poslovanju upravo navode modernizaciju i unaprjeđenje proizvodnje. Neki od odgovora korisnika su: „*Mogućnost modernizacije*“, „*Konkurentnost*“, „*Unaprjeđenje poslovanja i olakšanje rada na OPG-u*“, „*Potpore nam je omogućila okrupnjavanje i stvaranje ekonomičnijih procesa rada te pozitivno utjecala na dobrobit životinja*“, „*Veliko olakšanje u kvalitetnom pokretanju profesionalne razine OPG-a*“, „*Odlučio sam se na investiciju koju bi potencijalno financirao tek za nekoliko godina*“.

Bitno je ovdje napomenuti da se većina korisnika (76,7%) ne bi odlučila na provedbu projekta bez dobivenih sredstava potpore, stoga možemo ocijeniti da je LRS uspjela u velikoj mjeri poboljšati konkurentnost poljoprivrednog sektora na području LAG-a „VINODOL“.

Evaluacijsko pitanje 4.: „U kojoj mjeri je LRS uspjela osigurati održiv i ravnomjeran razvoj LAG područja, uključujući održavanje i stvaranje radnih mjesta?“

Iako je u tijeku provedba posljednjeg LAG natječaja za Mjeru 3.1.1. u ovom programskom razdoblju, temeljem dosadašnjih pokazatelja ostvarenja i rezultata u ovoj fazi možemo ocijeniti da je LRS uspjela osigurati održiv i ravnomjeran razvoj LAG područja.

Dosad je odabrano sedam projekata, po jedan projekt u svakoj jedinici lokalne samouprave, a svi su iz prioritetnih sektora. Iako pokazatelj udjela stanovništva koje ima koristi od poboljšanih usluga, još nije ostvaren, može se zaključiti da su se poboljšale usluge i lokalna infrastruktura na cijelom području LAG-a. Također, povećan je pristup lokalnoj infrastrukturi i uslugama na cijelom području LAG-a, prvenstveno za djecu što pozitivno utječe i na radno aktivno stanovništvo, koji su temelj održivog razvoja ruralnih područja i demografske obnove.

Kao što je već prethodno istaknuto analizu doprinosa LRS na stvaranje novih radnih mjesta u ovoj trenutku nije moguće jasno utvrditi s obzirom na nedovoljan protok vremena od završetka ulaganja, koja bi trebala izravno doprinijeti stvaranju novih radnih mjesta. Predmetna analiza napraviti će se tijekom ex-post evaluacije LRS.

Evaluacijsko pitanje 5.: „U kojoj mjeri je LRS uspjela osigurati održiv razvoj ruralnog područja kroz CLLD ?”

Prema analizi ostvarenja pokazatelja provedbe LRS u poglavlju 5. ovog Izvještaja, uvažavajući limitiranost sredstva za provedbu aktivnosti projekata suradnje i tekućih troškova, možemo zaključiti da je LRS uspjela osigurati održivi razvoj ruralnog područja kroz CLLD.

LAG „VINODOL“ je u provedbi jednog međuteritorijalnog projekta suradnje sa četiri partnera. Ciljevi projekta, osim razmjena iskustava lokalnih akcijskih grupa u stvaranju prepoznatljivosti ruralnog područja, su potaknuti razvoj agroturizama na LAG područjima te promovirati ponudu domaćih proizvoda: meda, sira i vina u sklopu turističke ponude. Drugi međuteritorijalni projekt suradnje s LAG-ovima Primorsko – goranske županije je u pripremi. Slijedom navedenom, možemo utvrditi da će pokazatelji vezani za projekte suradnje biti ostvareni.

Od svog osnivanja LAG „VINODOL“ je ulagao u svoje zaposlenike (ali i u članove LAG-a), naročito po pitanju osposobljavanja i usavršavanja, pa je tako u razdoblju 2017.-2020. sudjelovao na 22 radionice i edukacije s ciljem usavršavanja i obrazovanja, od čega je četiri organizirao sam LAG.

Svoje znanje i iskustvo, zaposlenici LAG-a su prenosili na sve zainteresirane subjekte, provodeći aktivnosti animiranja, informiranja i promidžbe i tako osnaživali kapacitet lokalnih subjekata za korištenje sredstava potpore. Organizirano je 13 radionica informiranja i promidžbe na kojima je bio prisutan 231 sudionik. Osim radionica organizirano je 80 individualnih sastanaka animacije i informiranja. Navedeno je rezultiralo prijavom 27 korisnika i odobrenjem njihovih projekata na LAG natječaje, tako da udio sudionika na aktivnostima informiranja i promidžbe, koji su postali korisnici PRR iznosi 12%.

Udio potpore za animacijske aktivnosti je zanemariv (pokazatelj nije ostvaren), jer su ih provodili zaposlenici LAG-a (pa nije bilo potrebe za angažmanom vanjskih stručnjaka), a održavali su se u prostorima JLS-ova i ureda LAG-a te prilikom održavanja manifestacija i sajмова.

Informativne, animacijske i savjetodavne aktivnosti LAG-a „VINODOL“ bile su uspješne, što potvrđuju i sami korisnici u provedenoj anketi. 70% korisnika saznalo je za LAG „VINODOL“ putem preporuke, osobnog kontakta, a 16,7% putem interneta, službenih stranica i sl.

90% korisnika izjavilo je da nije bilo teško doći do informacija o LAG natječaju, a preostalih 10% odgovorilo je djelomično. Svih 70% korisnika, koji su prisustvovali na nekoj od radionica odgovorilo je da je ona bila jako ili izrazito korisna.

Svih 30 korisnika (100%) ocjenjuje iskustvo prilikom prijave i provedbe projekta pozitivnim, i svi bi se ponovno prijavili na LAG natječaj.

Na pitanje kako ocjenjuju utjecaj LAG-a „VINODOL“ na ruralni razvoj područja, 4 korisnika (13,3%) odgovorilo je osrednji, 11 korisnika (36,7%) odgovorilo je jak, dok je 15 korisnika (50%) odgovorilo izrazito jak.

Neki od prijedloga za poboljšanje od strane korisnika bili su sljedeći:

„Animiranje lokalnih proizvođača za kućne potrebe da registriraju i prošire svoju djelatnost te osmišljavanje mjera zajedno s lokalnom samoupravom i drugim institucijama (županija, centar za ruralni razvoj županije)...“

„Team LAG-a Vinodol je svakako važan čimbenik za ruralni razvoj našega područja, oni poznaju poljoprivrednike na svome području, kontaktiraju i oslušuju potrebe koje poljoprivrednici konkretno na terenu imaju.“

„Više samostalnosti“

„PREDLAŽEMO DALJNJU SURADNJU“

Na pitanje „U kojoj mjeri rad LAG-a utječe na ruralni razvoj područja?“ u anketnim obrascima za članove LAG-a, njih četvero (9,1%) odgovorilo je osrednje, dok je većina, odnosno 24 člana (54,5%) odgovorila jako, a 16 članova (36,4%) izrazito jako.

84,1% članova LAG-a smatra da LAG u dovoljnoj mjeri informira javnost i korisnike, a preostalih 15,9% odgovorilo je djelomično, odnosno niti jedan član nije odgovorio da LAG ne informira u dovoljnoj mjeri javnost i korisnike.

Rad LAG-a na terenu i animaciju potencijalnih korisnika, većina, odnosno 24 člana LAG-a (54,5%) ocijenila je s najvišom ocjenom 5, ocjenu 4 dalo je 12 članova (27,3%), a ocjenu 3 preostalih 8 članova (18,2%).

Neki od prijedloga za poboljšanje rada LAG-a na terenu i animaciju potencijalnih korisnika, od strane članova LAG-a bili su sljedeći:

„Manje birokracije“

„Eventualno, još veća zastupljenost u lokalnim medijima i glasilima“

„Kada prođe Covid organizirati više edukativnih skupova“

„Uvijek može možda koja radionica/edukacija za stanovništvo više“

Prethodna analiza ostvarenja pokazatelja, ali i percepcija i mišljenje korisnika i članova LAG-a pokazuje da je LRS uspjela dosada u velikoj mjeri osigurati održiv razvoj ruralnog područja kroz CLLD. Ojačani su kapaciteti zaposlenika i članova LAG-a te lokalnih subjekata za korištenje sredstava potpore što utječe na povećanje socijalnog kapitala kao dodane vrijednosti LEADER-a.

Nove mogućnosti zapošljavanja nije moguće potvrditi u ovoj fazi evaluacije.

6.3. SPOSOBNOSTI ANIMIRANJA LAG-a „VINODOL“

Ocjena LAG-a „VINODOL“ u pogledu animiranja odnosi se na LAG-ove sposobnosti animiranja čiji je cilj podizanje svijesti, povećanje spremnosti, suradnje i sposobnosti umrežavanja lokalnog stanovništva radi stvaranja doprinosa razvoju njihova područja.

Dok se mehanizam provedbe odnosi na pravila, postupke i kontrole, animiranje se odnosi na razvoj kapaciteta na pojedinačnoj, organizacijskoj i društvenoj razini.

U programskom razdoblju 2014. – 2020. Europska komisija preporučuje da prilikom korištenja sredstava potpore iz Mjere 19 veći naglasak bude na animiranju i izgradnji kapaciteta kao npr. olakšavanju razmjene podataka među dionicima, pružanju informacija, promicanju strategije, pružanju podrške mogućim korisnicima pri razvoju operacija i prijavi na natječaje.

Animiranje područja, LAG „VINODOL“ je provodio putem različitih vrsta inicijativa i aktivnosti, koje su bile povezane s provedbom LRS s naglaskom na jačanju kapaciteta lokalnih subjekata i njihovoj spremnosti da se suoče s izazovima prijave i provedbe projekata koji se podupiru u okviru LRS.

Na početku objave LAG natječaja za pojedinu mjeru iz LRS održavane su radionice, na kojima su često, osim potencijalnih korisnika, bili i konzultanti. Zaposlenici LAG-a održavali su i individualne sastanke sa potencijalnim korisnicima.

Osim prethodno navedenih aktivnosti, LAG „VINODOL“ je poduzimao i organizirao druge inicijative neizravno povezane sa LRS ili konkretnim LAG natječajem, kao što je organizacija izobrazbe o pravilnoj primjeni pesticida, organizacija stručne radionice „Sustav opozivanja obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava“, organizacija radionice „Javna nabava i financijske korekcije u EU projektima – primjeri iz prakse“ i sl.

Dodatno, zaposlenici ureda LAG-a konstantno pružaju savjetodavnu pomoć korisnicima sa svog područja prilikom pripreme projekata za prijavu na natječaje iz drugih fondova, ali i natječaje koje objavljuje Primorsko-goranska županija te jedinice lokalne samouprave s područja LAG-a. Tako da animacijske aktivnosti LAG-a doprinose i korištenju sredstava iz drugih fondova i programa.

LAG „VINODOL“ aktivno sudjeluje u svim manifestacijama i sajmovima (često kao organizator ili suorganizator) na svom području, koje imaju za cilj promociju malih poljoprivrednih, ali i drugih proizvođača i subjekata te njihovih proizvoda i usluga, razmjenu iskustava i povezivanje različitih dionika na području LAG-a, a sve u svrhu održivog razvoja područja.

LAG „VINODOL“ bio je inicijator osnivanja lokalnog partnerstva iz područja ribarstva. Od osnivanja u svibnju 2016. godine, pa do zapošljavanja dvoje djelatnika u LAGUR TUNERA u svibnju 2018. godine, predsjednik i zaposlenici LAG-a „VINODOL“ provodili su i koordinirali potrebne aktivnosti za funkcioniranje LAGUR-a, uključujući izradu Lokalne razvojne strategije u ribarstvu temeljem koje su LAGUR-u TUNERA dodijeljena sredstva u iznosu 16.603.400,00 kn namijenjena raspisivanju FLAG natječaja.

Evaluacijsko pitanje 6.: „U kojoj mjeri su aktivnosti animiranja osigurali primjenu metode LEADER na lokalnoj razini?“

Kriteriji prosudbe	Pokazatelji	
	ostvarenja (izlazni)	rezultata
<ul style="list-style-type: none"> Ojačani kapaciteti lokalnih subjekata za korištenje sredstava potpore 	<ul style="list-style-type: none"> Broj aktivnosti animacije Broj sudionika na aktivnostima informiranja i promidžbe 	<ul style="list-style-type: none"> Udio sudionika na aktivnostima informiranja i promidžbe, koji su postali korisnici PRR Postotak prolaznosti na LAG natječajima

Na ovo evaluacijsko pitanje odgovoreno je u prethodnom poglavlju, koje se odnosilo na ciljeve LRS i očekivane učinke, no ovdje je dodan pokazatelj postotka prolaznosti na LAG natječajima, kao izravan rezultat ojačanja kapaciteta korisnika. Na četiri dosad provedena LAG natječaja prolaznost je bila 100%, odnosno svi nositelji projekata koji su se javili na natječaje zaprimili su odluke o odabiru projekata.

Interesantno je za primijetiti da su pojedini korisnici u anketnim upitnicima kao glavnu pozitivnu promjenu koju je potpora donijela njihovom poslovanju, naveli sudjelovanje na EU natječaju: „Iskustvo u prijavi i provedbi EU projekta“ ili „Sigurnost u provedbi projekta“ ili „Svi projekti koji su sufinancirani EU sredstvima imaju pozitivnu sliku u javnosti....“.

Kao osnovni razlog prijave na LAG natječaj, umjesto na nacionalni natječaj za istu operaciju korisnici su najviše isticali jednostavnost, dostupnost i stručnost zaposlenika LAG-a te lakši i brži protok informacija. Primjeri nekih od 30 odgovora korisnika: „Zbog jednostavnijih i pristupačnijih okolnosti“, „jednostavniji i sigurniji postupak pozitivnog rješenja - stručno osoblje LAG-a“, „jednostavniji pristup, bolja komunikacija, dobra dostupnost“, „Mogućnost osobnog kontakta, lokalna blizina omogućili su bolju komunikaciju i perspektivu za uspjeh projekta“, „Jednostavniji pristup kroz odlični kontakt i odlično informiranje od strane LAG-a“, „Dostupnost, stručnost, brzina rješavanja“, „laksi pristup informacijama i LAG-ovo poznavanje lokalnih specifičnosti“, „stručno osoblje i jednostavniji postupak“ i sl.

Na temelju analize kvantitativnih i kvalitativnih podataka, možemo zaključiti da su aktivnosti animiranja u značajnoj mjeri osigurali primjenu metode LEADER na lokalnoj razini.

Iako nije vezano za provedbu LRS, važno je napomenuti da je na području LAG-a „VINODOL“ zahvaljujući aktivnostima predsjednika i zaposlenika ureda LAG-a, osnovano novo lokalno partnerstvo LAGUR TUNERA u kojem su stvorena dva nova radna mjesta.

6.4. MEHANIZMI PROVEDBE LEADER-a/CLLD-a U OSIGURANJU PRIMJENE METODE LEADER

Ocjena mehanizma provedbe LEADER-a/CLLD-a u pogledu osiguranja primjene metode LEADER odnosi se na uravnoteženo sudjelovanje i zastupljenost lokalnog stanovništva u strukturama LAG-a za donošenje odluka, upravljačke strukture, pravila i postupci LAG-a za pripremu i provedbu strategije CLLD-a i projekata suradnje.

Metoda LEADER kombinacija je primjena načela LEADER-a: pristupa odozdo prema gore, pristupa za pojedina područja, lokalnih partnerstava, višesektorske integracije, umrežavanja, inovacija, međuteritorijalne i transnacionalne suradnje.

Ta vrsta interakcije podrazumijeva različite kategorije određenih sposobnosti, pa je tako kohezija lokalnog partnerstva sposobnost promicanja odgovarajućeg sastava lokalnog partnerstva osiguranjem zastupljenosti institucionalnog, socijalnog i gospodarskog referentnog sustava u različitim sastavnicama tog partnerstva i njegove proaktivnosti u tom partnerstvu. To podrazumijeva postupak olakšavanja odnosa među partnerima u izgradnji atmosfere povjerenja i postizanju prave kvalitete sudjelovanja kako bi se osigurao učinkovit postupak organizacijskog učenja u okviru kojeg partnerstvo postaje koalicija koja može potaknuti inovacije radi povećanja i stvaranja dodane vrijednosti u zajedničkim strategijama.

Aktivnost odozdo prema gore kapital je za „lokalno umrežavanje“ koji se sastoji od iskustva, pouzdanosti, ugleda, transparentnosti, komunikacije i odnosa. Riječ je o mreži komunikacijskih kanala koji omogućuju utvrđivanje i dijeljenje znanja (objedinjavanje znanja), čime se olakšava osluškivanje i tumačenje, otkrivanje lokalnog potencijala, izgradnja zajedničkih vizija i mobilizacija društvenih napora usmjerenih postizanju razvojnih ciljeva područja.

Sposobnost olakšavanja inovacija odnosi se na okruženje koje omogućuje mehanizmu provedbe da potakne i omogući nastanak inovativnih projekata i pilot-projekata te povećanje stope inovacija u projektima kojima je dodijeljena potpora.

Suradnja i umrežavanje sposobnost je učinkovite interakcije s vanjskim subjektima ili pretvaranja u pouzdanog partnera, poticanja inicijativa za suradnju s drugim teritorijima radi jačanja lokalnog djelovanja i povezivanja s „mrežama“ koje djeluju u sektorima povezanim s ključnim elementima lokalne razvojne strategije.

Ocjena mehanizma provedbe LEADER-a/CLLD-a omogućuje utvrđivanje nedostataka i izazova u pravilima i postupcima osmišljenima na razini PRR-a i LAG-a, čime se olakšava osiguravanje pravilne primjene metode LEADER.

Mehanizam provedbe LEADER-a/CLLD-a pruža institucionalni okvir od europske razine, pa do lokalne razine. Institucionalni okvir uspostavlja upravljačka tijela odgovorna za PRR. U tom unaprijed utvrđenom okviru LAG može prilagoditi (postrožiti) i uspostaviti vlastita pravila i postupke (kao što su npr. kriteriji za odabir projekata, maksimalni iznosi potpore, smanjenje obuhvata prihvatljivih korisnika i sl.) kako bi proveo svoje mjere u LRS u skladu s potrebama područja.

LAG „VINODOL“ je u skladu s metodom LEADER te u okvirima zadanim od strane Ministarstva poljoprivrede i APPRRR, provodio različite zadaće koje su uključivale pripremu, odabir projekta i provedbu LRS, što su ujedno i glavne aktivnosti LAG-a.

Mehanizam provedbe bio je zadan od APPRRR, kao i kriteriji prihvatljivosti korisnika i projekata za mjere iz LRS, koje su morale biti u potpunosti usklađene sa tipovima operacija iz PRR. U procesu izrade LRS-a LAG-ovima je dana autonomija u izradi mjera, s tim da su mogli koristiti samo određene tipove operacija iz PRR, pa su ciljeve LRS morali prilagoditi tim tipovima operacija. Mjere su morale biti u skladu s osnovnim kriterijima prihvatljivosti propisanim u PRR, a LAG-ovi su imali slobodu u kreiranju kriterija odabira.

Stoga je LAG „VINODOL“ koristio kriterije odabira kao alat za bolje usuglašavanje mjera sa potrebama svog područja.

U trenutku izrade LRS nedostajale su informacije o provedbi, a u međuvremenu su se objavljivali/mijenjali pravilnici i nacionalni natječaji po pitanju kriterija prihvatljivosti, što se odrazilo na LRS LAG-ova, prvenstveno na odabrane mjere. Kasnije, u fazi provedbe LRS-ova dolazilo je do kašnjenja „aktivacije mjera“ za LAG natječaje za operacije unutar podmjere 19.2., a od nekih tipova operacija se odustalo.

Sve je to stvorilo probleme LAG-ovima u provedbi LRS te vremenski skratilo razdoblje provedbe.

Dodatno, zaposlenici LAG-a „VINODOL“ nisu imali znanja i iskustva u pripremi natječajne dokumentacije, izradi procedura te kontroli i ocjenjivanju projekata. Stoga su, uz radionice koje je organiziralo Ministarstvo poljoprivrede i APPRRR, angažirali vanjskog konzultanta s iskustvom za doradu dokumentacije zaprimljene od strane APPRRR prilikom aktivacije mjera za prva dva LAG natječaja. U suradnji s konzultantom prije raspisivanja prva dva natječaja proveli su simulaciju cijelog procesa kontrole projekta (od zaprimanja prijave do odabira projekta, uključujući rješavanje prigovora) na primjerima projekata sa svim sudionicima procesa odabira projekta.

Uz prethodno odrađene animacijske aktivnosti, osposobljavanje i angažman svih sudionika procesa odabira projekta, rezultiralo je uspjehom u provedbi LAG natječaja.

Evaluacijsko pitanje 8.: „U kojoj mjeri je mehanizam provedbe osigurao primjenu metode LEADER na lokalnoj razini?“

Kriteriji prosudbe	Pokazatelji	
	ostvarenja (izlazni)	rezultata
<ul style="list-style-type: none"> Osigurano je sudjelovanje relevantnih subjekata ruralnog razvoja u partnerstvu Povećana je suradnja lokalne zajednice (gospodarske i socijalne interesne skupine te predstavnici javnih vlasti) u pružanju potpore razvojnom procesu Uspješno upravljanje LAG-om i provedbom LRS 	<ul style="list-style-type: none"> Broj i raznolikost članova LAG-a Raznolikost članova LAG-a, koji sudjeluju u donošenju odluka Dodijeljeni iznos potpore lokalnim projektima iz LRS 	<ul style="list-style-type: none"> Iznos ugovorenih/ isplaćenih sredstava u okviru LRS za provedbu projekata Udio odobrenih projekata od strane APPRRR

LAG ima 60 članova (31 pravnih i 29 fizičkih osoba). Što se tiče spolne strukture, u ukupnom članstvu je 29 muškaraca i 31 žena. Najveći udio u članstvu ima civilni sektor s 35 članova, dok javni ima 12 članova, a gospodarski 13 članova.

Upravni odbor LAG-a čini 15 članova. Najmanji udio u članstvu ima javni sektor s dva člana, gospodarski ima sedam članova, a civilni šest članova. Upravni odbor donosi odluke o odabiru projekata, a sve su dosad donesene jednoglasno. U povjerenstvu za prigovore, koje se sastoji od tri člana, osigurana je zastupljenost tri sektora.

LAG „VINODOL“ je u razdoblju od 2018.-2020. godine uspješno proveo četiri LAG natječaja te zaprimio i odabrao 32 projekta u vrijednosti od 6.908.996,55 kn, za koje je odobrena potpora u iznosu od 4.736.787,65 kn.

Odabrani projekti su u različitim fazama obrade, a ugovoreno je devet projekata iz 1. LAG Natječaja te 15 projekata iz 4. LAG Natječaja sa ukupnim iznosom potpore od 2.679.619,50 kn.

Od devet ugovorenih projekata iz 1. LAG Natječaja, tri su završena i isplaćena im je ugovorena potpora, dok su korisnici za šest projekata koji su još u provedbi zaprimili prvu ratu potpore. Ukupno isplaćena potpora za projekte iz LAG Natječaja iznosi 670.068,00 kn.

32 projekta odabrana na LAG natječajima, odobrena su od strane APPRRR, tako da je udio odobrenih projekata od strane APPRRR 100%.

U tijeku je provedba petog, na kojem se planiraju utrošiti preostala sredstva za provedbu LRS namijenjena korisnicima s područja LAG-a (1.394.073,13 kn).

Prema odgovorima iz anketnih upitnika 84,1% članova LAG-a zadovoljno je mogućnošću uključenja u proces izrade Lokalne razvojne strategije LAG-a „VINODOL“ 2014.-2020., a njih 90,9% smatra da LAG uspješno pokušava riješiti postojeće probleme i potrebe područja kroz mjere uključene u LRS. Kao prijedloge za poboljšanje navode npr. *„Raditi na što većoj prilagodljivosti mjera specifičnostima zajednice kako bi iste bile što iskoristljivije.“*, *„Potrebno je povećanje sredstava za realizaciju LRS i rad LAG-ova!“*, *„Proširiti aktivnosti i na neke djelatnosti koje nisu isključivo vezane uz poljoprivredu ili turizam a lokalna zajednica bi mogla imati korist od istih“*.

U ocjeni složenosti prijave na LAG natječaje, mišljenja članova su različita. 2 člana (4,5%) odgovorila su izrazito jednostavno, dok je 8 članova (18,2%) odgovorilo izrazito složeno. Najveći broj članova, njih 19 (43,2%) složenosti prijave dalo je srednju ocjenu. Samo tri člana LAG-a obrazložila su svoju ocjenu, na sljedeći način: *„APPRRR ne odgovara pravovremeno na upite, komplicira provedbu i isplatu sredstava“*, *„previše koraka i predugo traju“*, *„Ne mogu dati točnu ocjenu jer nisam bila u procesu.“*

Bez obzira što većina članova (43,2%) smatra da je prijava na LAG natječaj srednje složena, 90,9% članova smatra da je lakše do sredstava doći preko LAG Natječaja u odnosu na nacionalne natječaje, a kao najveću korist LAG-a za svoje područje navode sljedeće (neki od odgovora): *„Razvoj i jačanje lokalne zajednice.“*, *„Dodjela sredstava poljoprivrednicima koji se, da LAG ne postoji, ne bi sami nikad prijavili na nacionalne natječaje niti bi za njih uopće i znali.“*, *„U nastojanjima i postupcima da kroz natječaje, mjere i potpore pridonese razvoju lokalne samuprave.“*, *„realiziraju se strateški ciljevi, LAG oživljuje i aktivira potencijal našeg ruralnog područja, a što doprinosi poticanju ekonomskih i svih ostalih učinaka“*.

Na kraju, 97,7% članova LAG-a smatra da LAG-ovi trebaju imati veću slobodu u definiranju ciljeva i mjera u budućim LRS-ovima kako bi bolje odgovorili potrebama svog područja u odnosu na dosadašnju praksu, a odgovor pojašnjavaju na sljedeći način:

„nisu sve zajednice iste, te bi lokalnim LAG-ovima trebalo ostaviti više slobode na korist zajednice u kojoj djeluju“

„LAG na lokalnom području ima bolji uvid u potrebe malih poljoprivrednika koji djeluju na tom području. Nisu sva područja u RH ista ni po klimi, ni po uvjetima za uzgoj određenih nasada niti stada - tako da nemaju niti iste potrebe, niti isti broj osoba koje se mogu javiti na Natječaj a da zadovoljavaju iste specifične propisane uvjete.... Možda bi, kada bi LAG-ovi imali više opcija na raspolaganju, mogli pokrenuti i više ljudi da se bave poljoprivredom.“

„Svakako da je potrebno LAG-ovima dati veću slobodu. Kako se radi o bespovratnim sredstvima, razumljivo je da se određena pravila definiraju na nacionalnoj razini, ali s druge strane neke mjere upravo zato uopće ne "dožive" svoju pravu svrhu - konkretno podmjere 6.2. i 6.4., od kojih se u početku puno očekivalo za razvoj područja LAG-a "VINODOL". Navedene podmjere nisu ostvarile rezultat kakav su trebale, ali to nije do LAG-a već do unaprijed definiranih postavki na koje LAG nije mogao utjecati. Stoga bi se trebala uzeti u obzir ocjena rada svakog LAG-a u dosadašnjem razdoblju, te LAG-ovima koji su sposobni i kvalitetno obavljaju svoj posao, omogućiti veću slobodu prilikom definiranja mjera u LRS.“

„Većom slobodom preuzeli bi i veću odgovornost za realizaciju LRS, a time bi i bilo moguće bolje odgovoriti potrebama svog područja!“

„LAG-ovi imaju bolji uvid u potrebe svoje zajednice i njene mogućnosti.“

Temeljem svih prethodno iznesenih činjenica te analize kvantitativnih i kvalitativnih podataka, možemo zaključiti da je mehanizam provedbe, iako u nekim segmentima dosta ograničavajući, osigurao primjenu metode LEADER na lokalnoj razini.

LAG „VINODOL“ je uspješan u provedbi LRS zahvaljujući velikoj potpori zajednice i JLS-ova te ljudskim resursima i kontinuitetu u radu. Dobro je umrežen s lokalnim potpornim institucijama, lokalnom samoupravom i županijom, pa nema problema s promidžbom na lokalnoj razini. Koristi lokalne manifestacije, ima svoju web stranicu i profil na Facebooku putem kojih dijeli i razmjenjuje informacije sa lokalnom zajednicom.

6.5. DODANA VRIJEDNOST LEADER-a/CLLD-a

Dodana vrijednost LEADER-a/CLLD-a odnosi se na koristi ostvarene ispravnom primjenom metode LEADER u usporedbi s koristima koje bi se ostvarile da se ta metoda nije primijenila. Dodana vrijednost LEADER-a/CLLD-a može se manifestirati u obliku povećanog socijalnog kapitala, boljeg upravljanja te boljih rezultata i učinaka provedbe LRS.

Ocjena dodane vrijednosti ostvarene animiranjem i mehanizmima provedbe, prezentirana je u prethodna dva poglavlja, a s vremenom bi trebala pridonijeti strukturnim promjenama na području LAG-a.

Povećani socijalni kapital može se smatrati krajnjim učinkom provedbe pristupa LEADER i pokretačem promjena u poduzetničkim vještinama, promjena u uporabi i vrednovanju lokalnih resursa (prirodnih, kulturnih, povijesnih), promjena u administrativnim kapacitetima lokalnih tijela vlasti (uspostava suradnje među JLS) te promjena u drugim institucionalnim kapacitetima.

Socijalni kapital odnosi se na kolektivnu sposobnost ključnih subjekata da stvore i razviju nove ideje i rješenja te na formalne i neformalne mreže koje, primjerice, omogućuju razmjenu iskustava među dionicima u različitim kontekstima i različitim područjima.

U ocjeni dodane vrijednosti LEADER-a/CLLD-a, ova evaluacija se više oslonila na kvalitativne metode, pa su se u većoj mjeri koristili podaci prikupljeni putem anketnih upitnika od korisnika te članova LAG-a.

7. ZAKLJUČAK

7.1. REZULTATI EVALUACIJE

Dobra provedba lokalne razvojne strategije neposredni je učinak primjene metode LEADER. Njezini dugoročniji učinci prvenstveno obuhvaćaju naučene lekcije na razini pojedinca i organizacije (izgradnja kapaciteta, razvoj vještina, izgradnja povjerenja, promjene u djelovanju lokalne zajednice i sl.) i koristi povezane s povećanim socijalnim kapitalom i boljim lokalnim upravljanjem.

Stoga evaluacijska analiza temeljena isključivo na kvantitativnom mjerenju nije dovoljno prikladna za donošenje konačnih zaključaka. U projektima u okviru LRS ne utvrđuju se očekivani učinci u pogledu upravljanja ili organizacijskog učenja. Nadalje, teško je mjeriti relevantne glavne čimbenike kao što su promjena uvjerenja i stupanj uzajamnog povjerenja. I na kraju, vrlo je teško odrediti vrstu srednjoročnih i dugoročnih učinaka te ih pripisati isključivo određenom projektu, s obzirom na to da subjekti u istom području istodobno dobivaju velik broj poticaja za suradnju i umrežavanje.

Proces ove *mid-term* evaluacije je bio vrlo kratak, a rezultati daju svojevrsni pregled situacije dosadašnje provedbe LRS. Proces praćenja i evaluacije LRS se nastavlja nastavno na ovu evaluaciju, a konačni rezultati provedbe LRS biti prezentirani u ex-post evaluaciji. Evaluacija koja se provodi sredinom provedbenog razdoblja predstavlja priliku za poboljšanje provedbe LRS, ali i daje informacije o kvaliteti praćenja provedbe u cilju olakšavanja buduće ex-post evaluacije.

No, i u ovoj fazi provedbe možemo vidjeti značajan napredak u svim pokazateljima.

Kako je navedeno na početku ovog Izvještaja svrha sustava za praćenje i evaluaciju je prezentirati postignuća provedbe LRS i procijeniti **utjecaj, učinkovitost, djelotvornost i relevantnost** poduzetih intervencija na području koje pokriva LAG „VINODOL“.

U ocjeni utjecaja analizira se učinak neke intervencije na područje kroz dugoročne promjene. Ti učinci mogu se pojaviti u različitim trenucima, utjecati na različite subjekte i biti relevantni na različitim razinama.

S obzirom da LAG „VINODOL“, kao i svi drugi LAG-ovi u RH, raspolaže s malim sredstvima, ukupni utjecaj provedbe LRS-a na LAG području neće biti, financijski gledano, velik. No, najveći broj odabranih projekata odnosi se na razvoj malih poljoprivrednih gospodarstava koji su od vitalne važnosti za opstojnost života u ruralnim područjima te razvoj ruralne infrastrukture u cilju poboljšanja kvaliteta života u ruralnim područjima. Prema izjavama korisnika 76,7% tih projekata se ne bi realiziralo bez sredstava potpore, tako da se utjecaj provedbe LRS-a na LAG području u tom kontekstu ocjenjuje jako velikim.

Dodatno, jako je važno istaknuti da postoji dodana vrijednost LEADER-a koju se ne smije zanemariti, kao što je činjenica da se preko LAG-a sredstva potpore ravnomjernije raspoređuju, LAG zapošljava osobe na svom području te jača ljudske kapacitete. Pri tom je važna podrška JLS-ova (koju LAG „VINODOL“ ima) te umrežavanje različitih dionika i uključenost cijele zajednice u pripremi i provedbi LRS.

Učinkovitost pokazuje odnos između iskorištenih resursa i postignutih rezultata pri ispunjavanju cilja. Učinkovitost se odnosi na pitanje o tome je li se istim sredstvima moglo ostvariti više učinaka odnosno jesu li se isti učinci mogli ostvariti s nižim troškovima.

Učinkovitost upravljanja provedbom LRS, u segmentu u kojem je LAG „VINODOL“ imao utjecaja, bila je jako dobra.

LAG „VINODOL“ od osnivanja zapošljava tri djelatnika, što je optimalan broj za rad ureda i svih aktivnosti koje se u LAG-u trebaju provesti. Sredstva utrošena za tekuće troškove iz podmjere 19.4. odnosila su se najvećim dijelom na plaće zaposlenika i njihovo usavršavanje, odnosno na jačanje kapaciteta ureda LAG-a. U LAG-u „VINODOL“ nije bilo fluktuacije kadrova, osim voditeljice LAG-a koja je otišla raditi u privatni sektor, ali ostala je aktivno sudjelovati u radu LAG-a kao član UO. Novi voditelj LAG-a postao je dotadašnji stručni suradnik što je osiguralo kontinuitet u radu, a zaposlena je druga osoba kao stručni suradnik. Predsjednik LAG-a, pokretač njegovog osnivanja, i dalje aktivno sudjeluje u radu LAG-a, iako je u međuvremenu otišao u mirovinu s mjesta direktora Poduzetničkog centra Vinodol.

Stečena znanja i iskustva zaposlenici su koristili u svakodnevnom radu te pružali savjetodavnu potporu svim subjektima koji djeluju na području LAG-a. Proveli su veliki broj animacijskih aktivnosti što je rezultiralo ovako dobrom provedbom LRS. Za animacijske aktivnosti nije bilo troškova, jer su se koristili prostori JLS-ova s područja LAG-a i ured LAG-a, a zaposlenici LAG-a su prethodno stekli dovoljno znanja, pa nije bilo potrebno angažirati dodatne vanjske stručnjake. Na taj način su, ojačanim vlastitim kapacitetima, jačali kapacitet zajednice.

Svi projekti koji su se prijavili na LAG natječaje bili su uspješni, odnosno niti za jedan nije izdana odluka o odbijanju od strane LAG-a „VINODOL“, što se izravno može povezati sa odlično odrađenim animacijskim, informativnim i savjetodavnim aktivnostima, ali i odličnim financijskim planiranjem, jer niti jedan projekt nije odbijen radi nedostatka sredstava. Dodatno, sve projekte koje je odabrao LAG „VINODOL“ potvrdila je i APPRRR, odnosno niti jedan projekt nije odbijen, što pokazuje da je ulaganje u usavršavanje zaposlenika, uz kontinuitet u radu, bilo jako učinkovito.

Važan dio rada LAG-a „VINODOL“ je Upravni odbor, odnosno njegovi članovi. Nisu svi jednako aktivni, ali su uvijek na raspolaganju kad je potrebno. To su osobe koje imaju ugled u zajednici i preuzeli su odgovornost za rad LAG-a, a njihov ugled doprinosi ugledu LAG-a. Stoga su važan dio rada LAG-a, njegove prepoznatljivosti i povjerenja lokalne zajednice.

U radu LAG-a aktivno sudjeluju i članovi Skupštine, njih 60 iz različitih sektora. Prema odgovorima iz anketnih upitnika 75% članova redovito prati rad LAG-a, a 90,9% članova prenosi potencijalnim korisnicima informacije o LAG natjecajima.

Ne treba zaboraviti da sredstva iz Mjere 19. PRR nisu dovoljna za rad LAG-a, pa se LAG financira iz članarina te sredstava Primorsko-goranske županije, koja je prepoznala važnost LAG-ova na svom području. Bez financijskih sredstava JLS i PGŽ ne bi se mogao osigurati kontinuitet u radu LAG-a „VINODOL“.

Svi prethodno spomenuti dionici, svatko na svoj način, doprinijeli su učinkovitosti rada LAG-a „VINODOL“ i uspjehu provedbe LRS te u konačnici povećanju socijalnog kapitala, koji se smatra krajnjim učinkom provedbe LEADER pristupa.

Djelotvornost je mjera u kojoj su postignuti ciljevi intervencije. Pokazatelj djelotvornosti povezuje pokazatelje ostvarenja, rezultata ili učinka s kvantificiranim ciljem.

Opis ciljeva LRS prikazan je kroz različite analize u prethodnim poglavljima, a temeljem odgovora na evaluacijska pitanja, u ovoj fazi zaključujemo da je provedba LRS bila djelotvorna. Provedba LRS uspjeti će poboljšati konkurentnost poljoprivrednog sektora, osigurati održiv i ravnomjeran razvoj LAG područja, uključujući održavanje i stvaranje radnih mjesta te osigurati održiv razvoj ruralnog područja kroz CLLD.

Relevantnost je mjera u kojoj se ciljevi intervencije odnose na potrebe, probleme i pitanja. Pitanja relevantnosti osobito su bila važna kod pripreme LRS, odnosno opravdanja postavljenih ciljeva. Potrebe područja LAG-a „VINODOL“ bile su velike, a sredstva za provedbu LRS relativno mala. Stoga se LRS inicijalno usmjerila na tri cilja, no od Cilja 2. se moralo odustati prvenstveno zbog nemogućnosti zadovoljavanja pojedinih kriterija prihvatljivosti u međuvremenu postavljenih na nacionalnog razini. Inicijalno postavljeni pokazatelji provedbe LRS morali su se izmijeniti, odnosno prilagoditi novim okolnostima.

Postupkom evaluacije tijekom provedbe LRS utvrđeno je kako sam dokument velikim dijelom odražava još uvijek postojeće i realne razvojne potrebe područja LAG-a „VINODOL“, promatrajući s aspekta same strukture dokumenta i strateškog okvira s utvrđenim razvojnim ciljevima i prioritetima. Pokazatelji su temeljeni na ciljevima LRS u skladu s potrebama područja i logikom intervencije LRS. Dosljednost logike intervencije LRS potvrđena je odgovorima na evaluacijska pitanja te se na pitanje jesu li financirani projekti u skladu s potrebama područja LAG-a „VINODOL“, vrlo jasno može odgovoriti da jesu.

Dodatno, može se utvrditi da će provedba projekata u okviru LRS biti jako korisna, jer će povećati poljoprivrednu proizvodnju na području LAG-a. Povećanje poljoprivredne proizvodnje nije bio opći cilj provedbe LRS LAG-a „VINODOL“ niti je definirano kao pokazatelj učinka na razini LRS, jer se to smatralo preoptimističnim u trenutku izrade LRS. Naime, ubrzani razvoj turizma posljednjih godina značajno je utjecao na napuštanje poljoprivrede na području LAG-a „VINODOL“, tako da je vrijedno poljoprivredno zemljište postalo zapušteno, a poljoprivredna proizvodnja svedena na minimum.

Značajni naponi LAG-a „VINODOL“ u pogledu animacije malih poljoprivrednika, rezultirali su time da su korisnici u 19 projekata (od 25 ukupno odabranih projekata), osim modernizacije poslovanja, izabrali aktivnosti koje se odnose na povećanje proizvodnog kapaciteta iskazanom kroz povećanje ukupnog standardnog ekonomskog rezultata.

Zaključno, u ovoj fazi evaluacije, možemo navesti i da je većina korisnika i članova LAG-a, koji su odgovorili na anketne upitnike, izrazila zadovoljstvo sa ukupnom provedbom LRS i radom LAG-a „VINODOL“.

Na kraju treba naglasiti važnost budućeg sveobuhvatnog, dubinskog i participativnog pristupa u definiranju pokazatelja za sljedeće programsko razdoblje, sa svrhom identifikacije dostupnih podataka i uzimanjem u obzir njihove vremenske dostupnosti te sa svrhom definiranja kvalitetnih pokazatelja koji na adekvatan i svrsishodan način omogućuju praćenje stupnja provedbe LRS.

7.2. NALAZI I PREPORUKE

Preporuke evaluacije su prijedlozi čiji je cilj poboljšanje relevantnosti, djelotvornosti, učinkovitosti i utjecaja LRS te revidiranje ciljeva i mjera i/ili preraspodjela resursa.

Važno je upotrijebiti evaluacijske nalaze u raspravama s dionicima za daljnje poboljšanje LRS, primjene metode LEADER i općenito aktivnosti LAG-a.

Obzirom da je u tijeku posljednji LAG natječaj, na kojem se planiraju utrošiti preostala sredstva te činjenice da su LAG-ovi u RH imali malo prostora u kreiranju vlastitih mjera i utjecaja na proces provedbe LAG natječaja, preporuke ove evaluacije ne odnose se na revidiranje ciljeva i mjera.

Preporuke ove evaluacije odnose se na poboljšanje sustava praćenja i pripreme podloge za buduću ex-post evaluaciju.

NALAZI	PREPORUKE
Nedostaju podaci o praćenju broja stvorenih radnih mjesta nakon provedbe projekta	U tablicu Evidencijska lista prijava projekata dodati broj stvorenih radnih mjesta nakon provedbe projekta, uključujući raščlambu prema spolu
Nedostaju podaci o praćenju povećanja poljoprivredne proizvodnje nakon provedbe projekta	U tablicu Evidencijska lista prijava projekata, osim podatka ekonomska veličina (SO) kod prijave na natječaj, dodati ekonomska veličina (SO) nakon provedbe projekta
Nedostaje podatak o stanju pojedinih pokazatelja na početku provedbe LRS, kako bi se lakše mogao usporediti s podatkom na kraju provedbe.	Dodati u Evidencijsku listu ili izraditi dodatnu bazu podataka za izračun pokazatelja npr. broj PG-a, broj i udio mladih poljoprivrednika i sl. Uzeti najbitnije podatke iz analize stanja, čije promjene će se pratiti.
U obrascima za prijavu na LAG natječaj za Mjeru 3.1.1. nedostaje podatak o broju stanovnika koji imaju koristi od poboljšanih usluga/infrastrukture	U prijavnim obrascu zatražiti od nositelja projekta da upiše podatak o broju i/ili udjelu stanovništva koji imaju koristi od poboljšanih usluga/infrastrukture
Udio potpore za animacijske aktivnosti nije relevantan pokazatelj rezultata za horizontalni prioritet, obzirom da kod većine animacijskih aktivnosti LAG-a „VINODOL“ nema troškova.	Izmijeniti pokazatelje rezultata za horizontalni prioritet te umjesto udjela potpore za animacijske aktivnosti uključiti npr. prolaznost projekata na LAG natječaju.
Obzirom da u mjerama 19.3 i 19.4. nema direktnog stvaranja radnih mjesta, izlazni pokazatelj će biti jako teško pratiti.	Izmijeniti način ili u potpunosti odustati od praćenja stvorenih radnih mjesta u mjerama 19.3 i 19.4.